

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Litteraturstudie: Overgreb mod piger og kvinder med udviklingshandicap

Engen, Mie; Ibsen, Line Davidsen

DOI (link to publication from Publisher):
[10.54337/aau490086303](https://doi.org/10.54337/aau490086303)

Publication date:
2022

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Engen, M., & Ibsen, L. D. (2022). *Litteraturstudie: Overgreb mod piger og kvinder med udviklingshandicap*.
<https://doi.org/10.54337/aau490086303>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LITTERATURSTUDIE: OVERGREB MOD PIGER OG KVINDER MED UDVIKLINGSHANDICAP

**AALBORG
UNIVERSITET**

**Forskningsgrupperne:
CISKO
SCOPAS**

Mie Engen og
Line Davidsen Ibsen

Institut for Sociologi og
Socialt Arbejde

Indholdsfortegnelse

Introduktion.....	1
Resumé.....	2
Definition af udviklingshandicap og afgrænsning.....	3
Begrebsdefinition: Overgreb.....	4
Metode	8
Præsentation af litteraturstudiet	9
Dansk og nordisk forskning om overgreb på piger og kvinder med udviklingshandicap.....	9
International forskning om overgreb på piger og kvinder med udviklingshandicap	12
Opsamling	14
Omfang, karakteristika ved og risiko for overgreb mod børn og voksne med udviklingshandicap ..	15
Omfang.....	15
Hvor begås overgreb og af hvem?.....	19
Risikofaktorer.....	21
Hvordan man i arbejdet med denne gruppe mennesker kan få viden om, se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb	23
Kilder til viden om overgreb	23
Tegn på seksuelle overgreb	25
Forebyggelse af og reaktioner på overgreb	25
Anmeldelse af overgreb.....	26
Hvad i konteksten fremmer eller hæmmer, at man kan arbejde fagligt med at se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb	28
Manglende faglige kompetencer og beredskab	28
Faglig kultur, praksis og institutionelle betingelser i botilbud.....	30
Særlige videnshuller på området og behov for udvikling af arbejdet med målgruppen.....	34
Litteraturliste.....	37
Søgebilag.....	39

Introduktion

Dette litteraturstudie er udarbejdet af lektor Mie Engen og videnskabelig assistent Line Davidsen Ibsen, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, foranlediget af Lev og Aalborg Zonta Klub.

Professor Maria Appel Nissen har bidraget med kritisk læsning af rapporten. Parterne fra Aalborg Zonta Klub, Lev og AAU har en særlig interesse i at afdække eksisterende forskningsviden om overgreb mod piger og kvinder med udviklingshandicap med de største støttebehov, og som enten bor på et botilbud eller hjemme med benyttelse af dagtilbud.

Litteraturstudiet tager afsæt i følgende spørgsmål: Hvor findes der, og hvor mangler der forskningsviden om:

- 1) overgreb i forhold til denne gruppe mennesker?
- 2) hvordan man i arbejdet med denne gruppe mennesker kan få viden om, se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb?
- 3) hvad der i konteksten fremmer/hæmmer, at man kan arbejde fagligt med at se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb?
- 4) på baggrund af 1-3: Kan vi pege på særlige videnshuller og behov for udvikling af arbejdet med denne gruppe mennesker?

Litteraturstudiet har fokus på overgreb begået af enten personale på botilbud eller pårørende. I udgangspunktet var litteraturstudiet afgrænset til forskningslitteraturen i Norden (nordiske sprog og engelsk), men da det har vist sig, at der er begrænset forskning om emnet i en nordisk kontekst, har vi valgt at inddrage centrale review-artikler, der inddrager forskning fra andre nationale kontekster. Det er således vigtigt at være opmærksom på, at resultaterne herfra ikke uden videre kan overføres til en dansk kontekst, da der fx kan være nationale forskelle i organiseringen af arbejdet, de faglige kompetencer, der er tilstede i botilbuddene, og i de kulturelle forståelser af mennesker med udviklingshandicap.

Det skal endvidere understreges, at der indenfor de givne rammer ikke har været ambitioner om at være udtømmende og dybdegående litteraturstudie, men snarere skabe et begyndende overblik over eksisterende viden, som kan danne afsæt for videre arbejde.

Resumé

Litteraturstudiet viser, at det er veldokumenteret, at risikoen for at blive udsat for seksuelle overgreb er større for personer med udviklingshandicap end personer uden handicap (Steffensen & Nielsen 2020, Holt et al. 2017, Wissink et al. 2015, Tomsa et al. 2021, Collins og Murphy 2022). Piger og kvinder udsættes endvidere i højere grad for seksuelle overgreb end drenge og mænd (Lewin 2007, Åker og Johnsons 2019, Collins & Murphy 2022). Flere undersøgelser peger på, at personer med udviklingshandicap, der bor i botilbud, i højere grad bliver udsat for overgreb, og risikoen for at blive udsat for overgreb i hjemmet også er større for denne gruppe (SUS & SISO 2007, Holt et al. 2017, Steffensen & Nielsen 2020, Wissink et al. 2015, Tomsa et al. 2021). For piger mellem 0-7 år gælder dette særligt, hvis familiens forhold er socialt belastede (Holt et al. 2017). Overgreb begås således oftest af personer tæt på personen med udviklingshæmning, og finder typisk sted i familiens hjem eller på botilbuddet i en ulige magtrelation (SUS & SISO 2007, Åker og Johnsons 2019, Collins & Murphy 2022).

Overgreb i botilbud er endvidere underrapporterede, hvilket bl.a. kan hænge sammen med manglende opmærksomhed på overgreb begået af professionelle og manglende anerkendelse af problemstillingen i botilbuddet og i det sociale og strafferetlige system (Steffensen & Nielsen 2020, Lewin 2007, Evans 2013). Undersøgelserne fremhæver, at professionelle, der arbejder med at hjælpe og støtte personer med udviklingshandicap, finder det vanskeligt at få viden om, se, forebygge og reagere i forhold til overgreb (SUS & SISO 2007, Holt et al. 2017, Collins & Murphy 2022). Personer med udviklingshandicap er ofte ikke bevidste om eller i stand til selv at fortælle, at de udsættes for overgreb, hvilket øger deres afhængighed af, at omgivelserne ser og reagerer på det, de udsættes for.

Litteraturstudiet synliggør endvidere, at forskningen primært har fokuseret på at afdække omfanget af seksuelle overgreb gennem kvantitative undersøgelser. Der findes således kun få undersøgelser af de forskellige former for overgreb, som mennesker med udviklingshandicap udsættes for, såsom omsorgssvigt og nedværdigende behandling; psykiske, fysiske og økonomiske overgreb. Det har endvidere ikke været muligt at finde forskning, der giver en kvalitativ og dybdegående forståelse af, hvad der sker i relationer og interaktion, når piger/kvinder med udviklingshandicap udsættes for overgreb, og hvorfor overgreb finder sted. Litteraturstudiet peger således på, at vi især mangler viden, som er væsentlig for at forstå overgrebenes mere kvalitative karakter. For at kunne forebygge overgreb, mangler vi viden om overgrebets relationelle og interaktive dynamikker samt hvilke mekanismer, der skaber situationer og miljøer (i både hjem og botilbud), hvor overgreb finder sted.

Definition af udviklingshandicap og afgrænsning

Ifølge en registerundersøgelse fra SDU er der knap 80.000 personer med udviklingshandicap i Danmark, heraf 55,3 % mænd og 44,7 % kvinder (Michelsen et al. 2022: 5). Internationalt rapporteres der om, at vores viden om omsorgssvigt og overgreb mod mennesker med udviklingshæmning er begrænset, hvilket også gør sig gældende i en dansk kontekst (Collins & Murphy 2022). Personer med udviklingshandicaps er endvidere underrepræsenterede i befolkningsundersøgelser og interviewundersøgelser, og dette gør sig særligt gældende i forhold til mennesker med sværere grader af udviklingshandicaps.

Betegnelsen udviklingshandicap anvendes i litteraturstudiet, da den foretrakkes af Lev, men i Danmark bruges også betegnelsen udviklingshæmning. Internationalt anvendes betegnelsen 'intellectual disability' (Michelsen et al. 2022). Ifølge Lev (2022) er udviklingshandicap en bred betegnelse, der dækker over forskellige former for kognitive funktionsnedsættelser, der gør, at man udvikler sig langsommere og ikke når så langt i sin mentale, motoriske og sociale udvikling, som mennesker uden et udviklingshandicap. Udviklingshandicappet er endvidere opstået før det 18. leveår.

Ifølge WHO's diagnoseliste ICD-10¹ inddeles udviklingshandicap i fire forskellige sværhedsgrader:

- 1) Let udviklingshandicap (IQ (intelligenskvotient) 50-69), som resulterer i en vis grad af indlæringsvanskeligheder i skolen. Som voksne kan mange personer med let udviklingshandicap arbejde, have gode relationer og klare sig selv med mindre hjælp.
- 2) Moderat udviklingshandicap (IQ 35-49) indebærer væsentlige sproglige og indlæringsmæssige udfordringer. Voksne har brug for varierende grad af støtte for at bo og arbejde.
- 3) Svært udviklingshandicap (IQ 20-34) indebærer – udover sproglige- og indlæringsvanskeligheder – ofte også væsentlige motoriske udfordringer. Voksne med svært udviklingshandicap har brug for daglig hjælp og støtte i tilpassede omgivelser.
- 4) Dybt udviklingshandicap (IQ under 20) dækker over alvorligt begrænsede sproglige, kommunikative, motoriske og praktiske evner, der medfører et konstant og stort støttebehov.

Litteraturstudiet har – som nævnt – fokus på piger og kvinder med større støttebehov, dvs. personer med svært eller dybt udviklingshandicap. Der kan være tale om flere funktionsnedsættelser, der

¹ I februar 2022 trådte ICD-11 i kraft, hvilket endnu ikke er implementeret hos Socialstyrelsen ([ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics \(who.int\)](https://www.who.int/publications/m/item/icd-11-for-mortality-and-morbidity-statistics)).

giver adskillige barrierer i mødet med omgivelserne, dvs. et multihandicap. Multihandicappet kan blandt andet dække over syns- eller hørenedsættelse, spasticitet og manglende muskelpænding (hypotoni) (Lev 2020). Der kan desuden være tale om komorbiditet, hvor personen har et udviklingshandicap kombineret med somatiske eller psykiske lidelser (Socialstyrelsen 2020a). Litteraturstudiets målgruppe er dermed piger og kvinder, som har stort støttebehov pga. sproglige, motoriske, fysiske, kognitive, psykiske, somatiske og sociale udfordringer. Det skal dog tilføjes, at litteraturstudiet har en bredere relevans i forhold til at forstå overgreb på personer med udviklingshandicap – uanset alder og køn.

Der er endvidere fokus på at indhente viden om overgreb begået af personale og/eller pårørende i forhold til piger og kvinder, som bor i botilbud (Servicelovens § 107, § 108 eller Almenboliglovens § 105) eller hjemme hos familien evt. med benyttelse af aktivitets- og samværstilbud (Servicelovens § 104). Viden om overgreb begået af andre personer med udviklingshandicap er således ikke en del af litteraturstudiet.

Begrebsdefinition: Overgreb

Litteraturstudiet læner sig op ad Evans' (2013: 115) definition og forstår overgreb som handlinger, der involverer fysisk, seksuel, verbal og følelsesmæssig vold såvel som krænkende, umenneskelig og nedværdigende behandling, omsorgssvigt, manipulation og udnyttelse. Der er således tale om en bred betegnelse, hvor mennesket med udviklingshandicap bliver offer for andres handlinger eller praksisser med tab af værdighed samt humane og civile rettigheder. Overgreb kan både være fysiske (vold, seksuelle overgreb, men også fysisk omsorgssvigt) og/eller psykiske (verbale overgreb fx nedværdigende behandling og psykisk omsorgssvigt), og disse er ofte tæt forbundet. Det skal endvidere fremhæves, at mens overgreb involverer individuelle handlinger, kan det også forstås som et organisatorisk, institutionelt og/eller kulturelt fænomen (Collins & Murphy 2022: 338).

Det er væsentligt at indkredse, hvordan overgreb forstås og defineres i litteraturstudiet. Ifølge Evans (2013) er det generelt vanskeligt at definere overgreb og det, der på engelsk kaldes 'victimization' (offergørelse), og det er endnu vanskeligere i relation til personer med udviklingshandicaps. Dette hænger bl.a. sammen med, at fortolkningen af, om en person eller gruppe er ofre for overgreb, også indeholder et subjektivt og kulturelt element. I forhold til mennesker med udviklingshandicap har anvendelse af fysisk magt fx førhen været betragtet som en legitim del af omsorgen for denne gruppe, ligesom der er store forskelle i landes lovgivninger vedrørende magtanvendelse. Det

betyder, at nogle former for magtanvendelse, som praktiseres i botilbud i andre nationale kontekster, ikke er tilladte i Danmark. Den danske lovgivning lægger stor vægt på selvbestemmelse, og derfor skal man i den socialpædagogiske praksis dagligt varetage vanskelige balancegange mellem den enkeltes ret til at bestemme selv og ansvaret for at yde professionel omsorg – fx hvis personen med udviklingshandicap ikke vil gå i bad, stå ud af sengen eller tage sin medicin. Det kan således være vanskeligt at drage grænser mellem formynderiske eller krænkende indgreb i selvbestemmelsesretten, og indgreb, som foretages for at varetage grundlæggende behov for hjælp, omsorg og pleje (Engen 2014). I arbejdet med mennesker med udviklingshandicap, er dilemmaet mellem ansvaret for at undgå omsorgssvigt, dvs. fraværende og/eller utilstrækkelig hjælp, og formynderi, dvs. uberettigede indgreb i selvbestemmelsesretten, således sat på spidsen. Centralt i de danske regler for magtanvendelse er, at indgreb i selvbestemmelsesretten kun kan foretages i relation til personer med betydelig nedsat psykisk funktionsevne, dvs. alvorligere grader af udviklingshandicap, og skal kunne begrundes i hensynet til den enkeltes grundlæggende behov, værdighed og sociale tryghed eller tilgodesee hensynet til fællesskabet på bo- eller dagtilbuddet eller hensynet til andre (VEJ nr. 10148 af 14/12/2019, § 124). Disse indgreb må aldrig erstatte omsorg, pleje og socialpædagogisk bistand.

Flere af disse former for overgreb er strafbare ifølge den danske straffelov. Ifølge en undersøgelse af Institut for Menneskerettigheder (Michelsen et al. 2020: 19) dækker seksualforbrydelser over ”voldtægt, incest, blufærdighedskrænkelser og øvrige seksualforbrydelser, mens voldsforbrydelser dækker over alle typer af vold, trusler og drab eller forsøg herpå”. Litteraturstudiet sigter imidlertid også på at indfange viden om former for overgreb, der sjældent anmeldes, anerkendes som ulovlige eller kriminelle handlinger eller finder vej til det strafferetlige system. Ifølge Evans (2013) er definitioner af overgreb mod mennesker med udviklingshandicap forbundet med tvetydighed, hvilket gør, at problemet ofte ikke anerkendes og derfor er underrapporteret. Tvetydigheden hænger bl.a. sammen med, at mennesker med udviklingshandicap – pga. funktionsnedsættelsen – ofte ikke selv er klar over, at de bliver udsat for overgreb, hvilket placerer en stor del af ansvaret for opsporing og handling hos omgivelserne.

Ifølge Socialstyrelsen (2020b) defineres seksuelle overgreb mod mennesker med udviklingshandicap som: “at en person er involveret i en seksuel aktivitet, som hun/han på grund af sin alder eller kognitive funktionsniveau ikke kan forstå og overskue konsekvenserne af og derfor ikke er i stand til at give samtykke til” (Socialstyrelsen 2020b). Centralt for definitionen er således manglende evne til eller mulighed for at give sit samtykke til eller sige fra overfor den seksuelle aktivitet, som derfor sker udelukkende på den andens betingelser. Netop det forhold, at personen

med udviklingshandicap ofte er dybt afhængig af andres hjælp og støtte for varetagelse af grundlæggende behov, er også et centralt element i mere passive former for psykisk og fysisk omsorgssvigt. Socialstyrelsen definerer omsorgssvigt som en “tilstand, hvor en person, der er afhængig af andre personer, ikke får den omsorg og hjælp, som denne har brug for” (Socialstyrelsen 2018). Fysisk omsorgssvigt kan fx indebære manglende støtte til opfyldelse af fysiske og sundhedsmæssige behov for ernæring, beklædning, hygiejne og medicinsk behandling. Psykisk omsorgssvigt refererer til manglende opfyldelse af sociale, mentale og følelsesmæssige behov for fx kontakt, stimulation, beroligelse og nærvær.

Forskning i overgreb på personer med udviklingshandicap har vist, at det oftest begås af personer, som har en personlig relation til offeret, hvilket også er tilfældet for ikke-handicappede ofre for overgreb (Sobsey 2005: 97). Forskningen peger endvidere på, at risikoen for at blive udsat for overgreb er større for personer, som modtager specialiserede sociale indsatser i fx botilbud. Det er således vigtigt at forstå, hvordan miljøet i denne specifikke kontekst samt bredere samfundsmæssige og kulturelle forhold har betydning for, om og hvordan eventuelle overgreb finder sted (Sobsey 2005: 97). Litteraturstudiet tager således afsæt i en forståelse af overgreb, som er inspireret af Bronfenbrenners økologiske model (tilpasset af Sobsey 2005). Modellen lægger vægt på, hvordan systemiske faktorer på både makro, meso (eller exo) og mikroniveau virker ind på risikoen for overgreb. Det fremhæves fx, hvordan samfundets syn og respons på mennesker med handicap kan have større betydning for risikoen for overgreb end funktionsnedsættelsen i sig selv, hvilket indebærer, at forebyggende indsatser skal rettes mod systemer snarere end individer (Sobsey 2005: 99). Figur 1 illustrerer, hvordan overgrebet på mikroniveau forstås relationelt og interaktivt, og under indflydelse af den institutionelle kontekst (meso) og bredere kulturelle og samfundsmæssige forhold (makro):

Figur 1: En helhedsorienteret forståelse af overgreb mod mennesker med udviklingshandicap

Overgreb finder sted i relation og interaktion mellem personen med udviklingshandicap og andre, fx en person i familien eller en professionel på et botilbud (Mikro). Personernes viden, holdninger, selvforståelse og handlingsmønstre har betydning for, hvordan relationer og interaktioner udfolder sig og for risikoen for overgreb, og kan ikke ses isoleret fra den konkrete kontekst i fx hjemmet eller botilbuddet. På Meso-niveauet kan overgreb fx være en del af kulturen i en institutionel kontekst, som læres af og overføres til nye medarbejdere. Det fysiske og sociale miljø har således afgørende betydning for risikoen for overgreb, og selvom der også finder overgreb sted i familier, er det velkendt, at specialiserede, institutionelle miljøer øger risikoen for overgreb. Ifølge Sobsey (2005: 106) er nogle af de vigtigste grunde til dette bl.a. det store antal forskellige omsorgsgivere, som beboerne ofte er i kontakt med; miljøer, der ikke understøtter positive relationer mellem beboere og personale, men snarere er karakteriseret ved en dehumaniserende kultur og praksis, og endelig samfundets potentielt større parathed til at tolerere overgreb i institutionelle miljøer end i familier. Denne større parathed kan hænge sammen med kulturelle overbevisninger og værdier på samfundsniveau (Makro), fx synet på mennesker med udviklingshandicap og deres behov for individualiseret specialiseret hjælp og støtte. National politik, lovgivning, viden og uddannelse på området, såvel som økonomiske ressourcer og prioriteringer har betydelig indvirkning på kultur og praksis i botilbuddet, ligesom offentlig opmærksomhed på problemstillingen har betydning for risikoen for overgreb på mennesker med udviklingshandicap.

Her er det igen vigtigt at påpege, at der er store nationale forskelle på fx vilkårene i de institutionelle miljøer, personalets viden og kompetencer og opmærksomhed på at forebygge overgreb, men også danske undersøgelser peger på, at mennesker med udviklingshandicap, som bor i botilbud, har en højere risiko for at blive udsat for overgreb end andre personer med udviklingshandicap (denne forskning præsenteres i forbindelse med formidlingen af litteraturstudiets fund).

Litteraturstudiet vil således have et særligt fokus på at afdække, hvad der i konteksten fremmer/hæmmer, at man kan arbejde fagligt med at se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb på denne gruppe mennesker.

Metode

Udgangspunktet for litteraturstudiet var en afsøgning af videnskabelige artikler og forskningsrapporter fra Danmark, Sverige og Norge (nordiske sprog og engelsk) udgivet efter år 2000. Der er sket store ændringer på området indenfor de sidste ca. 20 år i bl.a. lovgivning og organisering (fx Serviceloven i 1998 og strukturreformen i 2007), og der er således behov for at inddrage den nyeste forskning på området for at give et retvisende billede. Der er foretaget søgninger i både danske og internationale databaser (bl.a. Aalborg Universitetsbibliotek, Google Scholar, Sociological Abstract mv.) og i centrale videnskabelige tidsskrifters databaser (fx Journal of Intellectual Disability) efter forskning om overgreb mod mennesker med udviklingshandicap og mere specifikt piger og kvinder, som bor hjemme eller i botilbud (se søgebilag). Der er foretaget systematiske søgninger med centrale danske søgeord (udviklingshandicap, udviklingshæmning, overgreb, vold, omsorgssvigt mv.) og med engelske, norske og svenske søgeord (se søgebilag). Der er desuden lavet søgninger på hjemmesider for en række statslige institutioner og interesseorganisationer, fx Socialstyrelsen, Institut for Menneskerettigheder, Kvininfo og Center for Oligofrenipsykiatri.

De fremsøgte publikationer er screenet for relevans ad to omgange. Den første screening af 84 publikationer blev foretaget på baggrund af titel og skimning af resume/abstract. Studier, der var åbenlyst irrelevante eller ikke levede op til inklusionskriterierne vedrørende årstal, national kontekst og målgruppe blev sorteret fra.

Efter denne første udvælgelse udførtes anden screening af 21 udvalgte publikationer på baggrund af en grundigere læsning af resume/abstracts og evt. indhold og konklusion. Det er vigtigt at nævne, at det i denne screening ikke har været muligt at finde forskningsartikler, der specifikt forholder sig til overgreb i forhold til mennesker med sværere og dybere grader af udviklingshandicap, ligesom det viste sig, at der er begrænset nordisk forskning på området. Dette forklarer det relativt lille antal udvalgte publikationer (se søgebilaget). Vi har derfor valgt at inddrage fire nyere reviews, dvs. artikler, som systematisk kortlægger og redegør for eksisterende forskning på området. Konklusionerne fra disse reviews bygger således på forskning, der rækker udover en nordisk kontekst og inddrager forskning fra bl.a. UK og USA. Det er derfor vigtigt at tage forbehold for, at denne viden ikke uden videre kan overføres til en dansk kontekst, da der som nævnt kan være nationale forskelle i organiseringen af arbejdet, i de faglige kompetencer, der er tilstede i botilbuddene, og i de kulturelle forståelser af mennesker med udviklingshandicap.

Målgruppen for undersøgelserne i de inkluderede forskningsartikler er således bredere end litteraturstudiets målgruppe og inddrager også mænd og personer med mildere grader af

udviklingshandicap. I formidlingen af undersøgelserne har vi haft et særligt fokus på at uddrage fund og resultater i relation til piger og kvinder med de største støttebehov.

Vi har endvidere anvendt sneboldsmetoden, hvilket vil sige, at vi har undersøgt henvisninger i de udvalgte publikationer for relevans. Der har således været særligt fokus på at finde undersøgelser fra de nordiske lande ad denne vej, hvilket resulterede i udvælgelse af yderligere to undersøgelser fra Norden. Litteratursøgningen inkluderer således i alt 10 publikationer, som er vurderet centrale for litteraturstudiets undersøgelsesfokus og inddraget i litteraturgennemgangen.

Præsentation af litteraturstudiet

Først præsenteres de 10 danske, nordiske og internationale undersøgelser på området enkeltvis. Der redegøres for undersøgelse formål og metode for at give et indblik i pålidelighed og gyldighed i relation til litteraturstudiets fokus. Dernæst formidles resultatet af en tematisk analyse på tværs af de 10 udvalgte publikationer under de fire forskellige overskrifter, der dækker litteraturstudiets fokus:

1) omfanget af og karakteristika ved overgreb mod denne gruppe mennesker samt centrale risikofaktorer 2) hvordan man i arbejdet kan få viden om, se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb 3) hvad der i konteksten fremmer/hæmmer, at man kan arbejde fagligt med at se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb og endelig, 4) særlige videnshuller og behov for udvikling af arbejdet med denne gruppe mennesker.

Dansk og nordisk forskning om overgreb på piger og kvinder med udviklingshandicap

Institut for Menneskerettigheder har undersøgt voldsofre med psykiske og kognitive handicaps møde med straffesystemet, barrierer i mødet med straffesystemet, samt hvordan disse barrierer kan nedbrydes (Steffensen & Nielsen 2020). Formålet er at undersøge omfanget af ofre med psykiske og kognitive handicap, herunder sammenligne af karakteren af den personfarlige kriminalitet, som denne målgruppe udsættes for, med ofre uden handicap. Dette er undersøgt via udtræk af sager på samtlige danske ofre for volds- og seksualforbrydelser i 2001-2017. Derudover er sammenlignet med en kontrolgruppe, der ikke var ofre i perioden. Undersøgelsen forholder sig således kun til overgreb, som har fundet vej gennem det strafferetlige system, hvilket udelukker forskellige former for overgreb, der ikke anerkendes og anmeldes som kriminelle.

Socialt Udviklingscenter (SUS) og Videnscenter for sociale indsatser ved seksuelle overgreb mod børn (SISO) (2007) har undersøgt omfanget og karakteren af seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap i Danmark. Undersøgelsen *Seksuelle overgreb mod børn og unge – en kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af omfang og karakter af seksuelle overgreb* (2007) blev

foranlediget af Socialministeriet i 2005 på baggrund af regeringens handlingsplan fra 2003 om bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn og indeholder desuden et fokus på udvikling af metoder og redskaber til tidlig opsporing og håndtering, når børn med handicap er blevet udsat for seksuelle overgreb. Undersøgelsen består af fire delundersøgelser:

- 1) Skoleundersøgelsen (kvantitativ): Spørgeskemaundersøgelse blandt klasse-/kontaktlærere på folkeskoler, specialskoler, efterskoler og skoler i tilknytning til døgntilbud til børn med handicap. Den er udformet som en incidens-undersøgelse, hvor respondenterne spørges til antallet af sager, lærerne har haft kendskab til i skoleårene 2003-2004 og 2004-2005. I alt har 972 lærere, som underviser børn med handicap besvaret spørgeskemaet.
- 2) Skoleundersøgelse (kvalitativ): Interviewundersøgelse med fagpersoner fra specialskoler, -børnehaver og -fritidshjem. Der er i alt lavet 32 interviews med ledere og medarbejdere.
- 3) Kommuneundersøgelse (kvantitativ): Spørgeskemaundersøgelse blandt sagsbehandlere på børne-/handicapområdet i samtlige landets kommuner. I undersøgelsen deltog 1.069 sagsbehandlere fordelt på 239 kommuner.
- 4) Kommuneundersøgelse (kvalitativ): Interviewundersøgelse blandt sagsbehandlere i kommuner. Der er blevet lavet interview med ni sagsbehandlere fra seks forskellige kommuner.

I undersøgelsen defineres handicap bredt som 'en eller flere fysiske og/eller psykiske funktionsnedsættelser', fx motorisk og sansemæssig funktionsnedsættelse, kommunikationsnedsættelse mv., og der er således ikke særligt fokus på børn og unge med udviklingshandicap.

En norsk undersøgelse af Åker og Johnson (2019) undersøger omfanget af vold og seksuelle overgreb mod personer med handicap. Formålet med undersøgelsen har været at vise forekomsten af vold og seksuelle overgreb begået mod børn og voksne med udviklingshandicap og fysisk funktionsnedsættelse, samt lave karakteristik af volds- og seksualforbrydelserne. Åker og Johnson benytter det norske kriminalregister, der indeholder data på anmeldelser af seksuelle overgreb og vold fra alle Norges politikredse. I Norge har personer med et handicap ret til at give sit vidneudsagn til en særlig uddannet repræsentant hos politiet. Dermed bliver sagerne mærket med handicapstatus, hvilket dækker over udviklingshandicap, fysisk funktionsnedsættelse, psykiske lidelser, ADHD og autisme. Undersøgelsen analyserer registerdata i perioden oktober 2015 til december 2017 og indeholder data om 175 ofre i 74 forskellige sager. I én af sagerne var 71 ofre, som alle var drenge i alderen 6-14 år. Denne sag påvirker gennemsnittet for køn og alder for alle

175 ofre, derfor har Åker og Johnson valgt i analysen at tage udgangspunkt i 73 sager og 104 ofre (Åker & Johnson 2019: 140-141).

I artiklen '*Who Cares About Disabled Victims of Crime? Barriers and Facilitators for Redress*' præsenterer Lewin (2007) en svensk undersøgelse om mennesker med udviklingshandicap, der har været udsat for overgreb. Lewin (2007: 171) undersøger, om personer med udviklingshandicap er mere udsatte for forbrydelser end andre; hvilke typer forbrydelser målgruppen er udsat for; hvem der er gerningspersoner, og hvordan de offentlige myndigheder reagerer på forbrydelser mod ofre med udviklingshandicap (Lewin 2007: 171). Undersøgelsen bygger på data fra en spørgeskemaundersøgelse i en region i Sverige, som er udfyldt af værger for personer med handicap. Dermed undersøges kun gruppen med handicap, der har en værge, fordi de ikke kan varetage egne økonomiske og personlige forhold. I spørgeskemaet blev spurgt til den umyndiges handicaptypen. I undersøgelsens analyse indgår besvarelser fra 392 værger, der har angivet 'mental retardering' eller 'autisme fra en tidlig alder', hvilke er blevet klassificeret som udviklingshandicap. I spørgeskemaet er værgerne blevet spurgt, om de mistænker, at den, de er værge for, har været udsat for overgreb i perioden 1. januar 1999 til maj 2000. De er blevet bedt om at angive, hvilken type overgreb de mistænker på baggrund af følgende typer af forbrydelser; trussel, bagtalelse, fornærmelse, overfald, seksuel udnyttelse, seksuelt overgreb, voldtægt, skade, tyveri, røveri, bedrageri og underslæb (Lewin 2007: 171).

I 2017 udgav SFI undersøgelsen '*Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap*' (Holt et al. 2017). Formålet med undersøgelsen var at opnå viden om omfanget af vold og seksuelle overgreb, foretage en karakteristik af ofrene og overgrebene, opnå viden om risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer, samt forebyggelse og handlemuligheder. Undersøgelsen anvender registerdata fra Danmarks Statistik, og bygger på data for personer under 18 år, der er i offerregistret for personfarlig kriminalitet (i perioden 2001-2012). Dermed behandler undersøgelsen kun de episoder og overgreb, som er blevet anmeldt og registreret hos politiet. Personfarlig vold og seksuelle overgreb udgør de former for overgreb, som primært bliver anmeldt og rapporteret, mens andre former for børnemishandling som fx forsømmelse og psykologisk mishandling sjældent bliver politianmeldt, registreret og strafferetligt forfulgt (Holt et al. 2017: 23). Første del af undersøgelsen skaber viden om risikofaktorer for vold og seksuelle overgreb ved at analysere forskelle på børn, der er blevet udsat for vold og seksuelle overgreb, og børn, som ikke har været udsat herfor (Holt et al. 2017: 23-24).

Anden del af undersøgelsen benytter eksisterende spørgeskemadata fra SFI's to børneforløbsundersøgelser som følger årgang 1995. Den ene er Forløbsundersøgelsen af anbragte

børn (AFU), som følger 2.900 børn, og den anden er Børneforløbsundersøgelsen (BFU), der følger 6.000 børn. Da nogle grupper af børn med bestemte typer handicap er meget små, behandles alle handicapgrupper under ét. I AFU har 44,4 % af børnene et handicap, mens der er 32,5 % af børnene i BFU, der på et eller flere tidspunkter har angivet at have et handicap (Holt et al. 2017: 25; 69). Det betyder, at det ikke er muligt at fokusere på særlige grupper, fx piger med udviklingshandicap.

Den tredje og sidste del af undersøgelsen indeholder en spørgeskemaundersøgelse til kommunale fagpersoner og enkelte interviews med udvalgte fagpersoner. De kommunale fagpersoner arbejder i forvaltningen, døgninstitutioner, specialskoler, fritidsordninger, børnehuse, specialfagsinstitutioner mv. Denne del af undersøgelsen identificerer, hvilke tegn, der er på overgreb, relationen mellem offer og krænker, samt forebyggende indsatser (Holt et al. 2017: 92-92).

Ph.d.-afhandlingen *'Professionel praksis i botilbud for mennesker med udviklingshæmning – om den daglige kamp for (en menneskelig) omsorg'* (2014) belyser, hvordan personalet i botilbuddene opfatter, tolker og handler i forhold til beboernes behov, og hvordan deres opfattelser, tolkninger og måder at handle på afhænger af en mængde forskellige faktorer som fx relationelle dynamikker, normer og regler for 'god omsorg' og institutionelle betingelser. Det belyses, hvordan omsorgen sættes under pres med negative konsekvenser for både beboere og personale. Afhandlingen er baseret på et omfattende kvalitativt empirisk materiale fra tre botilbud for mennesker med udviklingshæmning primært indhentet gennem feltstudier (deltagerobservation), interviews med personale og ledelse samt dokumenter.

International forskning om overgreb på piger og kvinder med udviklingshandicap

Som nævnt har vi udvalgt fire nyere, systematiske reviews, som hver især afdækker eksisterende forskning indenfor ét af de temaer, som litteraturstudiet fokuserer på.

Det første systematiske review *'Prevalence of sexual abuse in adults with intellectual disability: Systematic review and meta-analysis'* (2021), som er foretaget af forskere fra Rumænien og Spanien, afdækker forskning om forekomsten af voksne med udviklingshandicap, der har været udsat for seksuelle overgreb. I artiklen analyseres og vurderes forskellige undersøgelsers varierende resultater i forbindelse med individuelle (køn og handicapgrad) og kontekstuelle karakteristika (geografi, sted for det seksuelle overgreb, krænker-profil og anmeldelse af overgrebet) (Tomsa et al. 2021: 3). Forskerne har benyttet adskillige databaser i litteratursøgningen og udvalgt litteratur på baggrund af følgende kriterier: 1) undersøgelsens målgruppe er voksne over 18 år med udviklingshandicap, der har oplevet seksuelle overgreb eller seksuel krænkende adfærd, 2)

undersøgelsen afdækker karakteristik ved intervention, faktorer og eksponering, 3) undersøgelsen sammenligner med en kontrolgruppe og 4) undersøgelsen indeholder viden om forekomsten af seksuelle overgreb hos målgruppen for både mænd og kvinder. I reviewet indgår 30 studier fra 11 forskellige lande². Forfatterne har anvendt et kvalitetsvurderingsværktøj, der understøtter en kritisk vurdering af den interne validitet i den enkelte undersøgelse (Tomsa et al. 2021: 3-5).

Det andet systematiske review '*Detection and prevention of abuse of adults with intellectual and other developmental disabilities in care services: A systematic review*' af engelske Collins & Murphy (2022) afdækker risiko- og beskyttelsesfaktorer i forbindelse med overgreb mod mennesker med udviklingshandicap, som er begået inden for omsorgssektoren. Reviewet undersøger, hvordan overgreb opdages, samt hvordan mulighederne for at opdage og forebygge overgreb kan forbedres. Dette review tager udgangspunkt i en definition af overgreb, som dækker over en krænkelse begået af en eller flere personer i form af psykisk, fysisk eller seksuelt overgreb, samt omsorgssvigt og økonomisk udnyttelse. Definitionen dækker desuden over overgreb i institutionel og organisatorisk forstand, hvor ofret bliver mishandlet og mister værdighed (Collins & Murphy 2022: 338-340). Forfatterne har lavet et systematisk review, og har inkluderet 48 kvalitative og kvantitative undersøgelser i artiklen. Undersøgelserne imødekommer kriterier, der indebærer, at målgruppen er voksne med udviklingshandicap, der har oplevet overgreb begået af professionelle eller personale i omsorgssektoren (Collins & Murphy 2022: 340).

Det tredje systematiske review '*Prevention and intervention programs targeting sexual abuse in individuals with mild intellectual disability: A systematic review*' er foretaget af hollandske forskere (Stobbe et al. 2021) og undersøger indhold og kvalitet i forebyggelses- og interventionsprogrammer for seksuelle overgreb mod personer med lettere grader af udviklingshandicap. Forebyggelsesprogrammerne har til formål at mindske risikoen for seksuelle overgreb, mens interventionsprogrammerne har til hensigt at reducere senfølgerne ved det seksuelle overgreb. Der er ikke mange studier, der har afgrænset målgruppen i forhold til graden af udviklingshandicap. Forfatterne vurderer dog, at forekomsten af seksuelle overgreb begået mod mennesker med let til moderat udviklingshandicap er højere end hos personer med moderat til svær grad, da 85% af mennesker med udviklingshandicap – ifølge Stobbe et al. – har disse grader af udviklingshæmning, og derfor udgør den største gruppe (Stobbe et al 2021: 135-136). Forfatterne har søgt efter studier, som inkluderede kvantitative resultater af forebyggelse- og interventionsprogrammer med personer med en lettere grad af udviklingshandicap. De har dog valgt

² Ni studier fra England, syv fra USA, to fra Irland, to fra Sydafrika, to fra Spanien, to fra Sverige og to fra Taiwan. Ét studie fra hver af landene Canada, Norge, Sri Lanka og Holland (Tomsa 2021: 5).

at ekskludere seksualundervisningsprogrammer, da disse ikke direkte forebygger seksuelle overgreb. Andre kriterier var, at undersøgelsen skulle være publiceret mellem 1990 og 2019 i et engelsk-sproget peer-reviewed tidsskrift. Forfatterne har vurderet kvaliteten af de inkluderede undersøgelser med et værktøj målrettet systematiske reviews. I dette review indgår i alt 12 studier, hvoraf otte studier fokuserer på forebyggelse og fire på intervention (Stobbe et al. 2021: 137-138).

Det fjerde og sidste systematiske review '*Sexual abuse involving children with an intellectual disability*' er også af hollandske forskere (Wissink et al. 2015). Formålet med dette review er at afdække forekomsten af og karakteristik ved seksuelle overgreb blandt børn med udviklingshandicap – både som ofre og krænkerer – samt den institutionelle håndtering af seksuelle overgreb. Undersøgelserne i dette review er publiceret mellem 1998 og 2014 i internationale akademiske tidsskrifter. Der indgår 13 relevante undersøgelser i reviewet (Wissink et al. 2015: 20-22).

Opsamling

Som det fremgår, er de udvalgte undersøgelser karakteriseret ved typisk at anvende kvantitative metoder, fx spørgeskemaundersøgelse og registerundersøgelse, der anvendes til at identificere prævalens, dvs. udbredelsen af overgreb begået mod målgruppen. Der er endvidere typisk fokus på de former for overgreb, som er blevet anmeldt som kriminelle handlinger. Den nyeste forskning foretaget af Holst et al. (2017) og inddraget i de fire reviews har fokus på både forekomst af overgreb, samt hvordan man kan spotte tegn på, håndtere og forebygge overgreb i institutionelle sammenhænge.

Der findes kun ganske få dybdegående kvalitative undersøgelser af den faglige praksis i botilbuddene og ingen om hjemmet som kontekst for overgreb mod personer med udviklingshandicap. Typen af undersøgelser har stor betydning for både den viden, vi har, og identifikation af særlige videnshuller og behov for udvikling af viden og praksis. Det vender vi tilbage til som litteraturstudiets afsluttende tema.

I det følgende præsenteres de udvalgte undersøgelser tematisk i forhold til litteraturstudiets undersøgelsesspørgsmål.

Omfang, karakteristika ved og risiko for overgreb mod børn og voksne med udviklingshandicap

Forskningen har primært fokuseret på at afdække seksuelle overgreb, men der findes kun få undersøgelser af andre typer af overgreb såsom omsorgssvigt, psykiske, fysiske og økonomiske overgreb. Der findes således en del undersøgelser, som har afdækket forekomsten af seksuelle overgreb mod børn og voksne med udviklingshandicap. Selvom resultaterne varierer meget, er det veldokumenteret – som det fremgår nedenfor – at risikoen for at blive udsat for seksuelle overgreb er større for personer med udviklingshandicap end personer uden handicap, og den er større for kvinder og piger end mænd og drenge. Flere undersøgelser peger på, at personer med udviklingshandicap, der bor i botilbud, i højere grad bliver udsat for overgreb, og at risikoen er større for personer med sværere grader af udviklingshandicap. Enkelte undersøgelser peger dog på, at den er størst for personer med mildere grader af udviklingshandicap, og at de fleste overgreb sker i hjemmet. Forskningen viser endvidere, at overgreb ofte er foregået i et ulige magtforhold af mennesker tæt på personen med udviklingshandicap, fx pårørende eller personale i botilbud, og at personalet – ved mistanke om overgreb – oftest retter mistanken mod de pårørende, og tror, at overgrebet sker i hjemmet. Samtidig viser enkelte undersøgelser, at de pårørende typisk tror, at overgrebet er begået af personale i botilbuddet.

Endelig peger undersøgelserne på, at overgreb i botilbud er underrapporterede, hvilket bl.a. kan hænge sammen med manglende opmærksomhed på overgreb begået af professionelle og manglende anerkendelse af problemstillingen i kulturen på botilbuddet og i det sociale og strafferetlige system.

Omfang

Institut for Menneskerettigheders undersøgelse viser, at personer med psykiske eller kognitive handicaps er klart overrepræsenterede blandt ofre for seksual- og voldsforbrydelser. Psykiske og kognitive handicaps blandt ofrene er dobbelt så hyppige (21%) som blandt ikke-ofre i befolkningen (11%) (Steffensen & Nielsen 2020: 29). Undersøgelsen viser, at 8.165 mennesker anmeldte volds- eller seksualforbrydelser i 2017, hvoraf 8 % af ofrene har kognitive handicap, og 18 % har et psykisk handicap (Steffensen & Nielsen 2020: 25). Det fremgår endvidere af undersøgelsen, at selvom personer, der bor på botilbud, udgør den mindste handicapgruppe, er overrepræsentationen blandt ofre størst for denne gruppe: ”Personer, der bor på botilbud, er 2,6 gange så hyppigt ofre for en volds- eller seksualforbrydelse” (Steffensen & Nielsen 2020: 30). Ofre med kognitive handicaps

er oftere yngre (mellem 20 og 29 år) end ofre uden handicap og har oftest grundskole som højest fuldførte uddannelse. Endelig er der en overrepræsentation af kvinder blandt ofre med psykiske handicap, og gruppen er overrepræsenteret, når det kommer til seksualforbrydelser og voldtægter (Steffensen & Nielsen 2020: 30).

Når man ser på arten af de overgreb, som personer med psykisk og kognitivt handicap udsættes for, fremgår det således, at de langt oftere udsættes for voldtægt mv., incest samt blufærdighedskrænkelser (samlet set betegnet seksualforbrydelser). De udgør 13% af det samlede antal forbrydelser, gruppen anmelder. For gruppen af personer på botilbud udgør disse overgreb hele 18% af anmeldelserne, mens de for gruppen af ofre uden handicap udgør 6% (Steffensen & Nielsen 2020: 30). Personer med psykisk og kognitivt handicap udsættes oftere for simpel vold og lidt sjældnere for drab eller drabsforsøg. Forskerne bag rapporten konkluderer, at ”gruppen af personer med kognitive handicap på flere andre måder udgør en sårbar gruppe, både i forhold til kriminalitetens type og ofrenes ressourcer, når de skal udfylde rollen som offer i en straffesag” (Steffensen & Nielsen 2020: 32). Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at undersøgelsen ikke fokuserer specifikt på personer med udviklingshandicap, som er ofre for seksual- og voldsforbrydelser, men opererer med en bredere målgruppe.

Undersøgelsen af vold mod børn med handicap viser, at 10,74% af børn og unge i alderen 7-18 år med udviklingshæmning har oplevet vold, som er blevet politianmeldt (Holt et al. 2017: 39). Risikoen for denne gruppe er 2,6-2,7 gange større end for jævnaldrende uden udviklingshandicap. Samtidig har 4,15% af denne målgruppe været udsat for et seksuelt overgreb, der er blevet politianmeldt, hvilket er en risiko, der er 3,7-3,8 større, end ved børn og unge uden handicap (Holt et al. 2017: 34; 39). Omfanget af vold og seksuelle overgreb mod børn fra 0-7 år, som politianmeldes og optages rapport om, er ikke så høj som hos de 7-18-årige, men de bliver udsat for vold og seksuelle overgreb 2-3 gange hyppigere end børn uden handicap (Holt et al. 2017: 11).

I undersøgelsen er der taget højde for belastende forhold, fx opvækstvilkår, som kan være forklaring på den større forekomst af vold og seksuelle overgreb mod børn med udviklingshæmning. Her viser det sig, at børn i alderen 7-18 år har forhøjet risiko for at blive udsat for vold og seksuelle overgreb alene i kraft af deres udviklingshæmning og uafhængigt af opvækstvilkår. For de yngste børn i alderen 0-7 år kan den forhøjede risiko imidlertid tilskrives ringe opvækstvilkår, f.eks. på baggrund af forældrenes psykiske lidelser, langvarige arbejdsløshed eller opløsning af familien. Undersøgelsen viser således, at udviklingshæmning hos 0-7-årige børn ikke i sig selv udgør en forøget risiko for at blive udsat for vold og seksuelle overgreb, og at andre

belastende forhold, såsom kaotiske forhold i hjemmet, udgør de væsentligste risikofaktorer (Holt et al. 2017: 62-64).

I undersøgelsen af Holt et al. (2017) indgår desuden data fra Børneforløbsundersøgelsen (BFU) og Forløbsundersøgelsen af anbragte børn (AFU). Mødrene til børnene fra årgang 1995 og eventuelt anbringelsessted har udfyldt spørgeskemaer med oplysninger om bl.a. vold og overgreb, indtil børnene var gamle nok til selv at besvare spørgeskemaerne. Resultaterne er således baseret på oplevelser hos mødrene, børnene og personale på anbringelsessteder frem for registrerede tilfælde af vold og seksuelle overgreb (Holt et al. 2017: 25). Det skal endvidere bemærkes, at resultaterne for børneforløbsundersøgelserne dækker over børn med alle typer af handicap og ikke kun udviklingshandicap (Holt et al. 2017: 71-72).

I undersøgelsen angiver ét ud af tre børn med handicap at have været udsat for fysisk vold, mens det gælder for ét ud af fire børn uden handicap. Dette gælder for både børn, der er vokset op i hjemmet og anbragte børn. Der er dog en lidt større andel hos sidstnævnte gruppe. Vedrørende seksuelle overgreb, angiver 7% af børn med handicap, at de er blevet udsat for et seksuelt overgreb. Sammenlignet hermed har 3% af børn uden handicap angivet dette. Andelen er væsentligt større for anbragte børn med handicap, hvor hele 23% har oplevet et seksuelt overgreb sammenlignet med en ligeledes høj andel på 17% af anbragte børn uden handicap. (Holt et al. 2017: 71-72; 77-78). Børn med handicap har også i højere grad (3%) end børn uden handicap (1%) oplevet at være udsat for både vold og seksuelle overgreb. Igen er dette hyppigere tilfældet hos anbragte børn, hvor 10% af børn med handicap og 7% af anbragte børn uden handicap har oplevet at blive udsat for både vold og seksuelle overgreb (Holt et al. 2017: 81-83).

Det er langt fra alle seksuelle overgreb, der bliver anmeldt til myndighederne. SUS og SISO (2007) beskriver, at der altid vil være et stort mørketal forbundet med undersøgelser af omfanget af seksuelle overgreb begået mod børn og unge med handicap. Baggrunden for, at ikke alle tilfælde kendes af myndighederne er – ifølge SUS og SISO – at det er et tabubelagt område. Det kan endvidere være svært at tolke tegn og signaler fra børn og unge, og særligt børn og unge med kommunikationsvanskeligheder (SUS & SISO 2007: 7). På baggrund af rapporter fra fagpersoner estimeres det i undersøgelsen, at mellem 1,2% og 4,7% af alle børn med handicap har været udsat for seksuelle overgreb, som er kommet til myndighedernes kendskab (SUS & SISO 2007: 8).

Lewins (2007: 173) undersøgelse viser, at 4,8% af personer med udviklingshæmning har været udsat for overgreb ifølge deres værger. Størstedelen er kvinder, midaldrende og bor i botilbud ('residential settings'). Den mest udbredte form for overgreb er nedværdigende behandling, og i seks

ud af syv handlinger har den været rettet mod kvinder. Lewin (2007: 174) påpeger, incidens-tallet i denne undersøgelse er lavt sammenlignet med internationale fund og kun viser 'toppen af isbjerget', hvilket sandsynligvis hænger sammen med undersøgelsens design og værgernes pålidelighed i forhold til at afrapportere egne eventuelle svigt i forhold til personen med udviklingshandicap. Ifølge Lewin er det endvidere en central udfordring i den offentlige sektor i Sverige, at krænkerne oftest findes blandt personalet, og at sådanne overgreb ofte forbliver 'skjulte'.

Åker og Johnsons (2019) undersøgelse af sager med vold og overgreb mod personer med udviklingshæmning og fysiske handicaps viser, at gennemsnitsalderen på de 104 ofre er 25,8 år. Seksuelle overgreb udgør den største del af de anmeldte forbrydelser (76%), mens 24% af ofrene har været udsat for vold. Størstedelen af ofrene er kvinder (71,2%), mens 28,2% er mænd. For 59% af kvinderne omhandlede anmeldelsen seksuelle overgreb. Undersøgelsen viser således, at personer med handicap udsættes for seksualforbrydelser hyppigere end voldsforbrydelser, og at kvinder med handicap langt oftere udsættes for seksuelle overgreb end mænd.

Derudover viser undersøgelsen, at kun ganske få sager omhandler børn, hvilket ifølge Åker og Johnson (2019: 1) kan tyde på, at sådanne kriminelle handlinger ikke indrapporteres til myndighederne. Andre undersøgelser dokumenterer samme lave antal af registrerede voldsforbrydelser mod børn med handicap. Åker og Johnson (2019: 5) peger på, at det kan hænge sammen med, at man i de sociale services på børne- og ungeområdet har en tendens til i højere grad at tolerere omsorgssvigt og fysisk overgreb mod børnene fra forældrenes eller professionelles side, hvilket fører til færre anmeldelser. Andre årsager kan være, at ofre med handicap ofte er afhængige af andre i forbindelse med at anmelde forbrydelsen, eller at de møder fordomme om handicap, som gør, at forbrydelsen ikke bliver anmeldt (Åker & Johnson 2019: 5).

Ifølge Collins og Murphy (2022) benytter undersøgelser af udbredelse af overgreb forskellige metoder, definitioner og stikprøver, hvilket betyder, at forekomsten af seksuelle overgreb mod personer med udviklingshandicap ('intellectual disability') spænder fra 10% til 80%. Collins & Murphy (2022: 338) fremhæver, at forskning konsistent og i en årrække har vist, at personer med udviklingshandicap har større sandsynlighed end den øvrige befolkning for at blive udsat for seksuelle overgreb, og dette gælder uanset national kontekst. De påpeger endvidere, at der er mindre forskning om andre former for overgreb (fx fysisk og psykisk omsorgssvigt og nedværdigende behandling). Men, som det er tilfældet ift. seksuelle overgreb, viser forskningen også her, at mennesker med udviklingshandicap oftere udsættes for mishandling og overgreb end mennesker uden udviklingshandicap. Collins og Murphy (2022: 338) slår således fast, at den høje

udbredelse af overgreb på mennesker med udviklingshandicap er forskningsmæssigt veldokumenteret, og at dette ikke kan afgrænses til specifikke kulturer.

Ifølge Collins og Murphy (2022: 342) viser forskningen endvidere forskellige resultater i forhold til, om kvinder med udviklingshandicap er i størst risiko for at blive udsat for overgreb. Deres resultater viser imidlertid, at kvinder er i størst risiko for at blive udsat for overgreb med 52,1%, mens 47,9% af overgrebene er begået mod mænd. I en undersøgelse fra USA havde hele 67% af 200 kvinder med fysiske og kognitive handicap været udsat for fysiske overgreb (Collins & Murphy 2022: 339).

Tomsa et al. (2021) beskriver også, at de forskellige undersøgelses resultater varierer meget afhængigt af metodiske og definitions mæssige valg. På baggrund af undersøgelse rne i dette review er den gennemsnitlige forekomst af voksne med udviklingshandicap, som har været udsat for seksuelle overgreb, beregnet til at være 32,9% (Tomsa et al. 2021). Forekomsten af seksuelle overgreb begået mod kvinder i målgruppen vurderes at være 31,3% (Tomsa et al. 2021). Dermed slås det endnu engang fast, at mennesker med udviklingshandicap i langt højere grad end mennesker uden udviklingshandicap udsættes for seksuelle overgreb.

Resultaterne fra Wissink et al. (2015) viser, at risikoen for at blive udsat for et seksuelt overgreb er mellem 4 og 8 gange større for børn med udviklingshandicap end for børn med gennemsnitlig intelligens (Wissink et al. 2015).

Hvor begås overgreb og af hvem?

Forskningen i den inkluderede litteratur indeholder viden om, hvor overgrebet mod mennesker med udviklingshandicap har fundet sted, og hvem der begår overgrebet.

I tredje del af undersøgelsen af Holt et al. (2017) er fagpersonerne blevet spurgt om, hvilken kontekst deres mistanke om vold eller seksuelle overgreb er rettet mod. Hos 75% af fagpersonerne falder mistanken om vold i hjemmet, derefter følger institution med 7%, skole med 4%, døgninstitution med 3% og plejefamilie med 2% (Holt et al. 2017: 103). I forhold til seksuelle overgreb rettes mistanken ligeledes hovedsageligt mod hjemmet, her dog kun med 43 % (Holt et al. 2017: 103). Fagpersonerne retter i 10% af tilfældene mistanken om, at der har fundet seksuelle overgreb mod en institution, døgninstitution nævnes af 8 %, fritidsaktiviteter af 6% og skole og plejefamilie af hver 5% (Holt et al. 2017: 103).

Fagpersoner mistænker typisk forældrene (74%) for at have udøvet vold mod barnet med handicap, i 10% af tilfældene mistænkes et andet barn eller ung, mens 4 % retter mistanken mod en omsorgs-/plejeperson. Ved seksuelle overgreb falder 32% af fagpersonernes mistanke på forældrene

og 29% et andet barn eller ung (Holt et al. 2017: 104). Ifølge Holt et al. (2017: 104) opleves ”Forældre og stedforældre (...) sammen med andre børn og unge som krænkerne, når det gælder seksuelle overgreb”.

SUS og SISO (2007) viser, at de kommunale sagsbehandlere i 37,2% af sagerne mener, at det seksuelle overgreb er begået af én eller flere, som har en intra-familiær relation til barnet, herunder forældre, søskende, bedsteforældre eller stedfamilie. I 44,2% af tilfældene vurderer sagsbehandlerne, at krænkeren har en ekstra-familiær relation til barnet, såsom lærere, pædagoger, medhjælpere eller anden offentlig ansat. Derudover angiver sagsbehandlerne, at barnet i 5,8% af sagerne har været udsat for seksuelle overgreb af både en intra-familiær og ekstra-familiær relation (SUS & SISO 2007: 11).

I lighed med andre undersøgelser viser Lewins (2007) undersøgelse, at krænkeren oftest er personale eller andre personer tæt på personen med udviklingshæmning. Åker og Johnson (2019) viser ligeledes, at det den hyppigst forekommende forbrydelse med 20,3% af sagerne er seksuelle overgreb i et ulige magtforhold, hvilket indebærer, at gerningsmanden udnytter en persons sårbarhed i form af et udviklingshandicap, psykiske lidelse eller at vedkommende er under 18 år. Gerningsmanden udnytter hermed sin magtposition, og at personen er afhængig af relationen (Åker & Johnson 2019: 141-142).

Lewin (2007) undersøgelsen viser, at 10 ud af 23 ofre med udviklingshandicap har været udsat for mere end én type kriminalitet. Nogle har været udsat for mange forskellige typer forbrydelser, og nogle udsat for en forbrydelse gentagne gange (Lewin 2007: 172). Spørgeskemaundersøgelsen i Lewins undersøgelse (2007) viser desuden, at værger for mennesker med handicap hyppigst mistænker professionelle for at være gerningsperson i overgreb mod den, de er værge for. Undersøgelsen viser desuden, at anmeldte overgreb sjældent kommer til en retssag, da der enten ikke er beviser nok eller ofret ikke ønskede kontakt med myndighederne (Lewin 2007: 172-173).

Ifølge Wissink et al. (2015) udgør familiemedlemmer den største andel af gerningspersoner ved seksuelle overgreb. Her viser en af undersøgelserne reviewet, at 50% af de seksuelle overgreb er begået af familiemedlemmer, mens det til sammenligning er 10% for personer uden udviklingshandicap. En anden undersøgelse viser, at krænkeren af piger typisk er en stedfar, ældre brødre, morens kæreste, en onkel eller en kærestes bror. En anden undersøgelse viser, at gerningspersonerne bag seksuelle overgreb af børn med udviklingshandicap ofte er professionelle omsorgsmedarbejdere, og det vurderes, at overgreb begået af professionelle er underrapporterede (Wissink et al. 2015: 29).

Tomsa et al. (2021) fremstiller undersøgelsesresultater, der viser, hvor det seksuelle overgreb på kvinder med udviklingshandicap fandt sted. Her viser det sig, at det i 27,5% af tilfældene foregik på institutioner, mens det hyppigst med 45,2% har fundet sted i hjemmet (familiens hjem eller et hjem, hvor personen bor med få andre med mindre støtte tilknyttet). Tilfælde af overgreb mod kvinder i aktivitets- eller uddannelses tilbud udgør 14%, mens det for 38,5% af ofrene har foregået flere steder (Tomsa et al. 2021: 9). Tomsa et al. (2021) viser om gerningsmandens profil, at det hyppigst (44,1%) er en anden person med udviklingshandicap, der har begået det seksuelle overgreb. I 28,7% af tilfældene er gerningsmanden et familiemedlem, mens det i 6,4% af tilfældene er professionelle.

Risikofaktorer

Personer med udviklingshandicap har en højere risiko end den øvrige befolkning i forhold til at blive udsat for seksuelle overgreb. Udviklingshandicappet beskrives som en risikofaktor i Holt et al. (2017), hvor fagpersoner er blevet bedt om at vurdere, hvilken handicaptypen, der er mest udsat i forhold til overgreb. Her mener 61% af fagpersonerne, at børn og unge med udviklingshæmning er i størst risiko for at blive udsat for seksuelle overgreb, og 33% at de er i størst risiko for at blive udsat for vold. Fagpersonerne vurderer således entydigt, at børn og unge med udviklingshæmning er den mest sårbare gruppe blandt børn og unge med handicap (Holt et al. 2017: 111).

Resultaterne for børn, der er opvokset i hjemmet, viser, at socioøkonomiske faktorer har betydning for børnenes risiko for at blive udsat for vold og seksuelle overgreb. Det vil sige, at børn med handicap fra ressourcetsvage hjem i højere grad er i risiko for at blive udsat for vold eller seksuelle overgreb. Denne sammenhæng gør sig ikke gældende for anbragte børn, da deres socioøkonomiske status er relativt lavere end ikke-anbragte børns. Her vurderes det, at selve anbringelsen udgør enten en risiko- eller beskyttelsesfaktor. Hvis barnet anbringes, fordi en forælder har udsat barnet for vold og overgreb, eller det frygtes at ske, vil en anbringelse være en beskyttende faktor, mens anbringelsen kan være en risikofaktor, hvis barnet anbringes på grund af sit handicap og bliver udsat for vold eller seksuelt overgreb på institutionen (Holt et al. 2017).

SUS og SISO (2007) peger på en række faktorer, der øger risikoen for at blive udsat for seksuelle overgreb: 1) Kommunikationsvanskeligheder: barnets udfordringer med at forstå, udtrykke sig, sige fra og fortælle om overgrebet, 2) fysiske begrænsninger: et fysisk handicap kan betyde, at barnet ikke kan bevæge sig væk fra en ubehagelig situation, 3) kognitive begrænsninger: et kognitivt handicap kan betyde, at barnet har svært ved at afkode om en situation eller relation er

til fare for barnet. Børn med handicap er typisk afhængige af andres hjælp og befinder sig derfor i et ulige magtforhold, hvilket kan være en overordnet risikofaktor for barnet (SUS & SISO 2007: 9).

Tomsa et al. (2021) undersøger graden af udviklingshandicappet i forhold til hyppigheden af seksuelle overgreb begået mod voksne med udviklingshandicap. Resultaterne viser, at forekomsten er 24,3% hos personer med et let udviklingshandicap. Seksuelle overgreb begået mod personer med et moderat udviklingshandicap udgør 34,3%, og størst (67%) er forekomsten hos personer med et svært udviklingshandicap. For personer med et dybt udviklingshandicap er risikoen 18,6% (Tomsa et al. 2021: 9).

På baggrund af et systematisk review af relevante undersøgelser har Collins og Murphy (2022: 366) identificeret følgende karakteristika ved personer med udviklingshæmning i 'care settings' (forskellige former for botilbud i social- og sundhedssektoren), som øger risikoen for at blive udsat for seksuelle overgreb:

- Kvinder har større risiko for at blive udsat for seksuelle overgreb end mænd
- Svære grader af udviklingshandicap
- Lang tid i omsorgssystemet eller siden fødslen
- Eskalation af udfordrende adfærd
- Tidligere offer for overgreb
- Deltagelse i et individuelt adfærdsstyringsprogram eller indtagelse af medicin til adfærdsstyring

Tomsa et al. (2021) har ligeledes dokumenteret, at risikoen for at blive udsat for seksuelle overgreb stiger med graden af udviklingshandicap, dog med undtagelse af den sværeste grad af handicap.

Wissink et al. (2015) har afdækket kendetegn ved børn med udviklingshandicap som ofre for seksuelle overgreb. Undersøgelser viser, at risikofaktorer kan være livslang afhængighed af voksne, social isolation, et devaluerende samfundssyn på personer med udviklingshandicap og mangel på undervisning i seksualitet og seksuelle overgreb. Resultaterne viser endvidere, at børnene mangler kendskab til krænkende adfærd og viden om, hvordan de passer på sig selv. Én af undersøgelserne i reviewet har undersøgt, om børn med udviklingshandicap opfattede det som acceptabelt, at voksne bruger børn til at have sex med. Her svarede 7% af børnene, at det var acceptabelt, mens 10% var usikre herpå. I undersøgelsen svarede 13% af børnene desuden, at det var i orden, at drenge tvinger piger til sex, mens 15% af børnene var usikre på, om det var acceptabelt. Hermed peger undersøgelsen på, at børn og unge med udviklingshandicap har behov for seksualundervisning og viden om seksuelle overgreb (Wissink et al. 2015: 28).

Hvordan man i arbejdet med denne gruppe mennesker kan få viden om, se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb

De udvalgte undersøgelser fremhæver, at professionelle, der arbejder med at hjælpe og støtte personer med udviklingshandicap, gennemgående finder det vanskeligt at få viden om, se, forebygge og reagere i forhold til overgreb. Undersøgelserne viser, at professionelle hovedsageligt får viden eller mistanke om overgreb ved, at de får det fortalt af barnet/den unge eller af andre, som er tæt på barnet/den unge, fx forældre eller andre professionelle og i mindre grad ved at se og fortolke adfærd.

Undersøgelserne beskriver dette som en udfordring, da personer med udviklingshandicap pga. kommunikationsvanskeligheder ofte ikke selv kan fortælle om overgreb, hvilket nødvendiggør andre måder at opdage overgreb på. Forskningen viser endvidere, at personer med udviklingshandicap ofte ikke er bevidste om, at de udsættes for overgreb, hvilket øger deres afhængighed af, at omgivelserne reagerer på det, de udsættes for. I relation til det, indeholder undersøgelserne viden om fysiske, psykiske og adfærdsmæssige tegn, som professionelle skal være opmærksomme på for at kunne spotte og reagere på overgreb.

Endelig fremhæver undersøgelserne, at man kan forebygge overgreb ved at give personer med udviklingshandicap seksualundervisning og lære dem, hvilke situationer, der kan være faretruende. Forebyggelsestiltag kan endvidere målrettes professionelle og give dem bedre viden om, hvordan de kan spotte overgreb samt hvilke risici, der er forbundet med overgreb. Flere undersøgelser understreger behovet for at rette opmærksomhed på organisationskultur, ledelse og professionelle, når overgreb skal forebygges. Forskningen understreger endvidere vigtigheden af koordinering og samarbejde mellem professionelle indenfor forskellige sektorer, når overgreb har fundet sted – også for at sikre, at overgreb bliver anmeldt. At anerkende problemet og reagere på overgreb kan således også have en forebyggende effekt. Endelig viser forskningen, at der er behov for udvikling i straffesystemet relateret til forbrydelser mod ofre med udviklingshandicap.

Kilder til viden om overgreb

Gennem en spørgeskemaundersøgelse afdækker Holt et al. (2017: 99), hvilken viden fagpersonerne baserer deres bekymring og mistanke om vold eller seksuelle overgreb på. Fagpersonerne angiver hyppigst, at *udtalelser fra barnet eller den unge selv*, har givet anledning til mistanke, hvilket både gælder for vold (43%) og seksuelle overgreb (39%). Dernæst angives *udtalelser fra andre* (26% for

vold, 22% for seksuelle overgreb), *ændret adfærd* (14% for vold, 18% for seksuelle overgreb), *psykiske* (2% for vold, 8% for seksuelle overgreb) og *fysiske tegn* (5% for vold, 2% for seksuelle overgreb) som anledningen. Holt et al. (2017) problematiserer, at børn og unges egne udtalelser er den hyppigste grund til, at fagpersoner får mistanke om vold og seksuelle overgreb, bl.a. fordi det stiller børn med udviklingshandicap i en særligt sårbar position. Det nævnes i undersøgelsen, at Ombudsmanden efter tilsynsbesøg på 11 døgninstitutioner vurderede, at børn og unge med handicap, der ikke har verbalt sprog, er særligt udsatte i forhold til, at de professionelle ikke opdager vold og seksuelle overgreb mod dem. Langt størstedelen af fagpersonerne oplever således, at det er vanskeligt at skelne mellem almindelig adfærd og adfærd, der udviser tegn på overgreb (75% ved vold og 80% ved seksuelle overgreb) (Holt et al. 2017: 99-101). Holt et al. (2017) konkluderer således, at det er væsentligt, at fagpersoner har opmærksomhed rettet imod og kan skelne mellem almindelig adfærd og adfærd, der kan være tegn på vold eller seksuelle overgreb.

SUS og SISO (2007) viser, at medarbejdere på skolerne primært bygger deres mistanke eller viden om et overgreb på at få det fortalt af barnet selv (32,4%), forældre (14,2%), andre elever (10,1%) eller andre professionelle omkring barnet (9,5%). I 37,2% af tilfældene opstod mistanke eller viden om overgreb på baggrund af sociale eller adfærdsmæssige tegn, mens 28,4% henviser til psykiske tegn og signaler, og 32,4% til verbale eller skriftlige informationer fra eleverne. I interviewundersøgelsen med lærerne giver de udtryk for, at de typisk bygger deres mistanke på, at barnet fortæller om seksuelle krænkelse, bruger et meget seksualiseret sprog eller bruger ord om seksuelle aktiviteter, som ikke er alderssvarende (SUS & SISO 2007: 11-12; 73).

Holt et al. (2017) og SUS og SISO (2007) viser således, at fagpersoner typisk får mistanke eller viden om overgreb ved, at de bliver informeret om det af barnet eller den unge selv, af forældre eller andre professionelle.

Wissink et al. (2015) har fokus på de udfordringer, der er forbundet med barnets mulighed for at informere om seksuelle overgreb. Nogle af udfordringerne gælder også for børn uden udviklingshandicap, hvilket bl.a. kan handle om at overkomme skyldfølelse og frygt for at blive forladt eller adskilt fra familien. Der er dog yderligere udfordringer for børn med udviklingshandicap, fordi børnene fx ikke kan være bevidste om, at de har været eller bliver udsat seksuelt overgreb, og/eller ikke er i stand til at sætte ord overgrebet, hvilket også afhænger af graden af udviklingshandicap og eventuelle andre handicaps (Wissink et al. 2015: 30). Denne gruppe børn er således endnu mere afhængige af, at forældre og professionelle omsorgspersoner er opmærksomme, ser og forstår deres kommunikation og kan se, fortolke og reagere på tegn på overgreb.

Tegn på seksuelle overgreb

Wissink et al. (2015) beskriver fysiske, psykiske og adfærdsmæssige tegn på seksuelle overgreb, som er vigtige at være opmærksomme på. Fysiske tegn på overgreb kan være: besvær med at sidde eller gå, blå mærker og blødninger ved underlivet og på kønsorganerne, forekomst af sæd, kønssygdomme, graviditet, bristet jomfruhinde, smerter og kløen i underlivet, gentagende blærebetændelse eller revet, blodigt eller beskidt undertøj. Indirekte adfærdsmæssige tegn på seksuelle overgreb kan være: mangel på appetit, søvnproblemer, mareridt og gråd, tilbagetrækkende, apatisk og isolerende adfærd, stikke af hjemmefra, depression og angst, selvmordstrang og selvskade, hallucinationer, blokering og undgåelse af emnet, dårlige relationer til andre, vrede og aggressioner, kriminalitet, seksuelt afvigende adfærd og kendskab til seksuel adfærd, som ikke matcher med ens udviklingsniveau.

Wissink et al. (2015) pointerer vigtigheden af, at læger, psykologer, omsorgsmedarbejdere, lærere og andre professionelle, der arbejder med børn med udviklingshandicap, er opmærksomme på disse tegn på seksuelle overgreb. Samtidig er det som professionel væsentligt at have specialiseret viden om tegn på overgreb hos børn i forskellige aldre samt viden om og kendskab til det enkelte barns personlighed og adfærd for at kunne se og fortolke tegn på, at barnet udsættes for seksuelle overgreb (Wissink et al. 2015: 32-33).

Forebyggelse af og reaktioner på overgreb

Vedrørende arbejdet med at forebygge overgreb på mennesker med udviklingshandicap, har forskningen primært koncentreret sig om at afdække udbredelsen af seksuelle overgreb, mens ”konkrete forebyggelsesinitiativer ofte er foregået i regi af handicaporganisationer og private og frivillige organisationer” (Muff 2001: 92). Sådanne forebyggelsesinitiativer er typisk udformet som seksualundervisning og træningsprogrammer, der sigter på at lære mennesker med psykisk udviklingshæmning at genkende faretruende situationer og handle i forhold til dem, og undervisning af medarbejdere (Muff 2001).

Stobbe et al. (2021) giver et overblik over forskellige forebyggelses- og interventionsprogrammer målrettet seksuelle overgreb mod personer med lettere grad af udviklingshandicap. I forebyggelsesprogrammerne indgår rollespil ofte som værktøj til at forebygge seksuelle overgreb. I fem af undersøgelserne foregår rollespillet i deltagerens naturlige omgivelser, hvor de bliver testet i forhold til at vurdere en situation og afværge et seksuelt overgreb. Denne type forebyggelsesprogram har dog etiske udfordringer, da rollespillet med optakt til en situation med et seksuelt overgreb kan skade deltagerne (Stobbe et al. 2021: 141; 148).

Fire undersøgelser fokuserer på interventionsprogrammer, dvs. programmer for mennesker med udviklingshandicap, der har oplevet seksuelt overgreb. Ét af interventionsprogrammerne indeholder en terapeutisk gruppemodel, hvor der arbejdes med angst og selvværd, samt at skabe en adfærdsmæssig ændring i forbindelse med at forstå egne rettigheder. Det andet interventionsprogram foregår som individuel terapi, hvor fokus er på erkendelse af det seksuelle overgreb ved at beskrive og genopleve følelser. Den tredje undersøgelse indeholder også beskrivelser af individuel terapi. Her går terapien ud på at opbygge evnen til at beskrive tanker og følelser forbundet med overgrebet, samt opnå redskaber til rolig vejtrækning i stressfulde situationer. Det sidste program dækker over hjælp fra en erfaringsbaseret gruppe, der øger kendskab til seksuelle overgreb, senfølger og mentalt helbred hos ofre og omsorgspersonale (Stobbe et al. 2021: 149-150). Interventionsprogrammerne kræver en vis grad af kognitive og kommunikative evner for at få et udbytte og er derfor målrettet personer med mildere grader af udviklingshandicap. Det konkluderes i reviewet, at der ikke findes evidensbaseret viden om forebyggelses- og interventionsprogrammer, og at der er behov for evidensbaserede programmer (Stobbe et al. 2021: 152-154).

Anmeldelse af overgreb

Undersøgelserne peger på, at der er store mørketal, når det gælder overgreb på personer med udviklingshandicap; langt fra alle overgreb anmeldes, og ikke alle vil kunne behandles strafferetligt, da man ikke kan tilvejebringe den form for dokumentation, som efterspørges. Manglende anmeldelse og retsforfølgelse samt mangelfuld opklaring risikerer – ifølge flere undersøgelser – at skabe nye ofre. På den anden side kan opmærksomhed på, viden om håndtering af overgreb og procedurer for anmeldelse virke forebyggende (Muff 2001: 99).

Flere undersøgelser i reviewet af Wissink et al. (2015) påpeger, at der er behov for mere og tættere samarbejde og koordinering mellem socialarbejdere, børnerettighedsorganisationer, skoler, lærere, forældre, politi og personale på bo- og aktivitetstilbud. Derudover er der behov for, at seksuelle overgreb og andre former for overgreb i højere grad bliver underrettet til myndighederne, og at der indsamles beviser herfor.

Institut for Menneskerettigheders undersøgelse viser, at straffesystemet har behov for større viden om betydningen af psykiske og kognitive handicap for, at ofrene for den rette støtte undervejs. Det anbefales, “at reguleringen og gennemførelsen af straffeprocessen i højere grad bør tage udgangspunkt i en konkret, individuel vurdering af ofres sårbarhed, herunder den særlige sårbarhed som kendetegner ofre med psykiske og kognitive handicap” (Steffensen & Nielsen 2020:

12). På baggrund af undersøgelsen er anbefalingen således, at straffesystemet tilpasses ofre med psykiske og kognitive handicap ved, at der laves en konkret og individuel vurdering af den enkelte persons særlige sårbarhed, og at ofret støttes gennem hele den strafferetlige proces. Varetagelsen af ofrenes rettigheder kunne fx understøttes af, at der tilknyttes en kontaktperson fra politiet eller anklagemyndigheden (Steffensen & Nielsen 2020: 8-9).

Lewin (2007) finder ligeledes, at overgreb på mennesker med udviklingshandicap er underrapporteret hos myndighederne, da langt fra alle overgreb bliver anmeldt. Lewin (2007) beskriver, at når overgrebet er begået på botilbud eller af et familiemedlem, kan en årsag til, at det ikke bliver anmeldt være, at det vurderes som en privat sag, som politiet ikke skal blandes ind i. Det beskrives endvidere, at der er behov for detaljerede og præcise beviser før, at en retssag er mulig, og at det svenske straffesystem diskriminerer mennesker med udviklingshandicap, der ikke vurderes som troværdige øjenvidner pga. deres intelligensniveau, hukommelses- og kommunikationsvanskeligheder (Lewin 2007: 170-171). Lewin (2007: 173) kalder denne målgruppe for usynlige ofre og pointerer, at politikere og offentlige myndigheder har et ansvar for at anerkende og handle på problemstillingen.

Hvad i konteksten fremmer eller hæmmer, at man kan arbejde fagligt med at se, forebygge og/eller reagere i forhold til overgreb

Forskningen viser, hvordan faktorer på mikro-, meso- og makro-niveau kan virke henholdsvis fremmende og hæmmende for det faglige arbejde med at se, forebygge og reagere på overgreb mod personer med udviklingshandicap. Undersøgelsernes fokus er især på forholdene i institutionelle kontekster, som øver indflydelse på relationer og interaktion mellem personer med udviklingshandicap og deres omsorgspersoner, men der trækkes også tråde til makroforhold, som fx lovgivning, politisk fokus, uddannelse og økonomi. Undersøgelserne har endvidere ikke et tydeligt kønsperspektiv og siger derfor ikke noget om, hvad der særligt kan gøre sig gældende i forhold til piger og kvinder med udviklingshandicap.

Forskningen viser, at manglende motivation for arbejdet, manglende viden om overgreb og negative eller ligegyldige holdninger til målgruppen er hæmmende for det faglige arbejde. Sådanne holdninger kan være en del af kulturen i en organisation, som hæmmer positiv kontakt- og relationsdannelse med personer med udviklingshandicap. Manglende faglige kompetencer, ressourcer (fx tid) og muligheder for at tilrettelægge praksis i relation til individuelle behov samt høj arbejdsbelastning og stor udskift af medarbejdere er hæmmende for, at overgreb bliver forebygget, opsporet og håndteret. Endvidere hæmmes det faglige arbejde af manglende opmærksomhed på overgreb, retningslinjer og handleplaner for, hvordan de skal håndteres.

Forskningen peger således på, at kompetencer til at kunne skabe kontakt og relationer til personer med udviklingshæmning; at se dem som både individuelle personer og mennesker som alle andre og en kultur, der understøtter dette, fremmer det faglige arbejde med at se, forebygge og /eller reagere på overgreb. God omsorgspraksis er præget af opmærksom på individuelle og kollektive behov, kompetence til at respondere på behov og faglig åbenhed, dialog og refleksion over dilemmaer i praksis, fx de ofte vanskelige grænser mellem legitime og illegitime indgreb i beboerens hverdagsliv og livsførelse.

Manglende faglige kompetencer og beredskab

Undersøgelsen af Holt et al. (2017) viser, at fagpersoner, som er i direkte kontakt med børn og unge med handicap (fx pædagoger og sundhedsplejersker), mener, at opmærksomheden på overgreb på deres arbejdsplads er mangelfuld. To ud af fem fagpersoner mener desuden, at deres uddannelse ikke har givet dem tilstrækkelig viden om håndteringen af vold og seksuelle overgreb (Holt et al. 2017: 96-97). Den mangelfulde opmærksomhed på området og uddannelse i forhold til håndteringen af sager med vold og seksuelle overgreb skaber barrierer i arbejdet med mennesker

med udviklingshandicap. Disse faktorer udgør en del af den organisatoriske kontekst som hæmmer, at fagpersoner reagerer på overgreb.

Derudover viser undersøgelsen, at kun godt halvdelen af fagpersonerne mener, at deres arbejdsplads har en politik og handleplan for tidlig opsporing af vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap (54% for vold og 53% for seksuelle overgreb). Dermed er det lige knapt halvdelen, som ikke ved eller har kendskab til, om der er en politik eller handplan på deres arbejdsplads (Holt et al. 2017: 96). En større andel oplever dog, at arbejdspladsen er opmærksom på problematikkerne. Det gælder 78% af fagpersonerne, der angiver, at arbejdspladsen er opmærksom på voldsproblematikken og 67% på problematikken med seksuelle overgreb.

Undersøgelsen af SUS & SISU (2007) viser nogle af de samme udfordringer. I arbejdet med børn med handicap vurderer de adspurgte fagpersoner, at det er væsentligt med et beredskab for håndtering af sager om seksuelle overgreb samt tværsektorielt og tværfagligt samarbejde. Sagsbehandlerne efterspørger desuden metoder til at vurdere, om barnets adfærd er udtryk for barnets handicap eller mistriksel og overgreb. Sagsbehandlerne oplever endvidere, at det er særligt problematisk at foretage tidlig opsporing og håndtere sager, hvor det seksuelle overgreb er begået af et familiemedlem, hvilket de vurderer, skal tænkes ind i kompetenceudvikling af dem som fagpersoner (SUS & SISO 2007: 5-6; 13).

Skoleundersøgelsen peger blandt andet på efterspørgsel efter et tværgående team i kommunen, som varetager undervisning og iværksættelse af forebyggelsestiltag på skoler og institutioner. Lærere og pædagoger efterspørger dialogværktøjer til at tale med børn og unge med handicap om seksualitet og seksuelle overgreb. Derudover er der behov for at kunne kommunikere med forældre om mistanke eller viden om seksuelle overgreb mod deres børn. Lærere og pædagoger har desuden brug for større viden om, hvordan der underrettes til kommunen.

Et andet opmærksomhedspunkt fra Skoleundersøgelsen er, at lærere og pædagoger i højere grad skal opnå viden om tegn og signaler fra børn med kommunikationsudfordringer. Det er centralt, at observerede tegn og signaler, kontinuerligt dokumenteres i fx en logbog (SUS & SISO 2007: 6-7). SUS og SISO (2017) anbefaler udviklingstiltag, der skal fremme arbejdet med forebyggelse og håndtering af seksuelle overgreb. Fagpersonale fra skoler, institutioner og kommuner vurderer, at der er behov for mere viden om forebyggelse, om tegn og signaler på seksuelle overgreb, samt hvordan sagerne skal håndteres. De vurderer, at denne viden kan opnås gennem (SUS & SISO 2007: 5):

- En temadag målrettet én eller flere institutioner
- Faglige udviklingsdage med konsulentstøtte på den enkelte institution eller skole

- En pjece/folder om udvikling af seksualpolitikker/procedurer og om tegn og signaler hos børn med handicap
- Supervision målrettet medarbejdere
- En central og lettilgængelig vidensformidling og -forankring
- Styrket seksualundervisning til børn og unge med handicap

Reviewet af Wissink et al. (2015) fremhæver ligeledes vigtigheden af at have en nedskrevet beredskabsplan på institutioner og skoler, så personale ved, hvad de skal gøre ved mistanke om seksuelle – eller andre former for – overgreb, samt løbende følger op på planen (Wissink et al. 2015: 31).

Faglig kultur, praksis og institutionelle betingelser i botilbud

Engen (2014: 44) viser, hvordan personalet i botilbud for voksne med sværere grader af udviklingshæmning og udviklingshandicap, fx autisme, dagligt håndterer dilemmaer forbundet med at yde omsorg i praksis, hvor man skal hindre, at omsorgen er integritetskrænkende og formynderisk, samtidig med at man med magt eller tvang skal kunne gribe ind, når det anses som nødvendigt ud fra hensynet til og beskyttelse af den enkelte. Afhandlingen viser bl.a., hvordan kropslige, interaktive processer og magtrelationer mellem beboere og medarbejdere udfolder sig i forbindelse med hjælp til dagligdagsopgaver som at stå op om morgenen og få tøj på, bade osv. Denne form for kropsarbejde, som involverer direkte kropslig kontakt med beboeren, er en overset og ubeskrevet del af det socialpædagogiske arbejde, som lægger beslag på både faglige, tidsmæssige og følelsesmæssige ressourcer. Kropsarbejde handler også om magtrelationer; det kan kædes sammen med glæde og velvære såvel som overgreb og disciplinering, og det er derfor ambivalent indlejret i magtdynamikker, der kan tippe begge veje (Engen 2016: 20). Det er dette grænseområde medarbejderne bevæger sig i.

Fysisk kontakt hjælper medarbejdere og personen med udviklingshandicap til at knytte bånd og er forbundet med velbehag. Samtidig handler det også for medarbejderne om at ramme den rette balance mellem nærhed og distance – berøring kan også antage en grænseoverskridende træk og blive for intim (for eksempel i forbindelse med nøgenhed).

I tilfælde, hvor en beboer tilskrives en problemidentitet, fordi adfærden gentagende gange bryder med personalets forventninger til, hvad der skal ske, øges risikoen for objektgørelse af og overgreb på beboeren. Her er det en beskyttende faktor, hvis medarbejderne – i situationer, der indebærer risiko, følelsesmæssig belastning eller ubehag på egne vegne – kan holde fokus på

beboerens specielle situation og særlige behov og undgå at tilskrive personen negative intentioner eller 'ond vilje' (Engen 2016: 21). Det understøttes af en reflektiv faglig praksis, der synliggør omsorgens dilemmaer og konflikter og undersøger de negative og ambivalente følelser, som omsorgen for mennesker, der er anderledes, nødvendigvis må involvere. En sådan faglig praksis kan ikke betragtes uafhængigt af de eksisterende mulighedsbetingelser, dvs. tilgængelige moralske, kulturelle, materielle og sociale ressourcer (Engen 2014: 191).

Lewin (2007) diskuterer konfliktende lovgivningsmæssige rammer, der skaber etiske dilemmaer og giver udfordringer i omsorgsarbejdet med mennesker med udviklingshandicap for bl.a. personale i botilbud. Den svenske handicappolitik og lovgivning slår fast, at mennesker med handicap skal have samme muligheder og ret til selvbestemmelse som alle andre. Lewin (2007) pointerer dog, at der ikke er samme politiske fokus på og lovgivningsmæssige ret til høj kvalitet i omsorgen, hvilket også indebærer, at personen med udviklingshandicap beskyttes mod og støttes, når der er begået overgreb (Lewin 2007: 174).

Collins og Murphy (2022) har fokus på overgreb begået i omsorgsregi, herunder botilbud. De identificerer kendetegn ved personer, der har udsat personer med udviklingshandicap for overgreb. Kendetegnene er som følger (Collins & Murphy 2022: 366):

- Mænd har større sandsynlighed for at begå overgreb end kvinder
- Nyere medarbejdere
- Tidligere begået overgreb
- Personalets manglende eller ringe håndtering af øget stress
- Personalets forståelse af og holdninger til personer med udviklingshandicap
- Manglende motivation for arbejdet med målgruppen

Ifølge Collins og Murphy viser dette betydningen af at rette opmærksomhed på personalet og den faglige kultur i botilbud.

Ifølge Åker og Johnson (2019) er personer med udviklingshandicaps afhængige af andre en betydelig risikofaktor for overgreb. De hyppigst forekommende typer af overgreb mod målgruppen involverer således en personlig relation, hvor den ene part udnytter sin magtpositionen over for personen med udviklingshandicap (Åker & Johnson 2019:143). En væsentlig pointe er endvidere, at relationer påvirkes af miljø, kultur og faglige praksis i den institutionelle kontekst. Afhængighed og forskelle i magt medfører således i langt fra alle tilfælde overgreb, hvilket bl.a. hænger sammen med kvaliteten af den faglige praksis. Kulturelle overbevisninger og viden har bl.a. indflydelse på medarbejdernes holdninger og praksis over for mennesker med udviklingshandicap (jf. den økologiske model på s.7).

Collins og Murphy (2022) afdækker en række risikofaktorer forbundet med den organisatoriske kontekst på botilbud. Reviewet viser, at risikofaktorer forbundet med overgreb mod beboere med udviklingshandicap er:

- Ledelsesmæssige svagheder
- Ringe implementering af lovgivning
- Utilstrækkeligt tilsyn med omsorgssystemet
- Isolerede og dårligt vedligeholdte omgivelser
- Ringe eller ingen implementering af forebyggelsesprocedurer eller håndtering ved mistanke
- Personalemangel, udskiftning af personale og dårlige rekrutteringsstrategier

Ledelsesmæssige svagheder dækker over mangel på støtte til medarbejdere; dårlige relationer mellem ledelse og medarbejdere; mangel på kompetenceudvikling; manglende facilitering af samarbejde og reflektiv praksis, samt ringe kommunikation med pårørende. Collins og Murphy (2022) pointerer, at disse risikofaktorer understøtter en overgrebskultur, der er karakteriseret ved mangel på omsorgsværdier, personalekonflikter, straf af beboere og ringe grad af professionalisme. En sådan kultur kan desuden føre til, at information eller mistanke om overgreb ignoreres (Collins & Murphy 2022: 366-367).

Collins og Murphy (2022: 367) har endvidere undersøgt karakteristika knyttet til beboeren, der virker som beskyttende faktorer:

- Kommunikative evner
- Kendskab til rettigheder
- Forståelse for sociale relationer
- Evnen til at passe på sig selv

Det er således centralt, at personer med udviklingshandicap får støtte til at udvikle og vedligeholde disse evner, og at personen kompenseres af omgivelserne, når de ikke er tilstede. I forhold til dette er kvaliteten af den faglige praksis og den institutionelle kontekst afgørende. Karakteristika ved personalet, som hæmmer overgreb, er:

- Positiv indstilling over for beboere
- Anerkendelse og accept af forskellighed
- Respekt for beboernes egne ønsker
- Mod på at udfordre ringe og uhensigtsmæssig praksis
- Positiv relation til erfarne kolleger

På samme måde som de beskyttende faktorer gældende for beboeren er afhængige af personalets kompetencer og karakteristika, har organisatoriske beskyttelsesfaktorer stor betydning for personalet. Collins og Murphy (2022) har identificeret følgende organisatoriske beskyttelsesfaktorer:

- Tydeligt lederskab med samhørighed mellem lederens og medarbejdernes værdier
- Supervisor arbejder sammen med personalet
- God kommunikation og fælles beslutningstagning
- Åbenhed over for nye idéer
- God kontakt til det omkringliggende samfund
- Implementerede og anvendte procedurer
- Understøttelse af whistleblowerordning
- Refleksiv praksis
- Fælles ansvar for kvalitet i tilbuddet

Resultaterne viser, at kulturen på botilbud er helt central i forhold til at forebygge overgreb mod personer med udviklingshandicap (Collins & Murphy 2022: 367).

Collins og Murphy (2022) giver også svar på, hvad der hæmmer, at overgreb mod voksne med udviklingshandicap i botilbud bliver opdaget og reageret på. Undersøgelserne i reviewet viser, at en hæmmende faktor er personale, som ikke har kendskab til risikofaktorer for overgreb, og som ikke ved, hvornår de er berettiget til at handle på mistanke. Resultaterne viser, at der kan være flere årsager til, at personale ikke anmelder overgreb. Det kan blandt andet være, hvis de ikke selv har været vidne til overgrebet, oplever mangel på beviser eller er bekymret for at bryde fortroligheden til beboeren. Collins og Murphy (2022) påpeger desuden, at særligt omsorgssvigt og økonomisk misbrug af voksne med udviklingshandicap i botilbud bliver negligeret og ikke anmeldt (Collins & Murphy 2022: 367-368).

Som nævnt anbefaler Collin og Murphy (2022: 368), at man i forebyggelse og håndtering af overgreb sætter fokus på den faglige kultur i botilbud – herunder ledelse og skabelse af en refleksiv praksis, der understøtter opmærksomhed på og dialog omkring overgreb. Åbenhed og god kontakt mellem professionelle og pårørende såvel som generel viden om overgreb og godt kendskab til den enkelte person med udviklingshandicap kan bidrage til at forebygge overgreb.

Særlige videnshuller på området og behov for udvikling af arbejdet med målgruppen

Forskningen inkluderet i litteraturstudiet fokuserer primært på at afdække omfanget af seksuelle overgreb gennem kvantitative undersøgelser. Selvom resultaterne vedrørende omfanget af overgreb varierer meget (internationale undersøgelser viser mellem 10-80 % blandt voksne med udviklingshandicap), er det således veldokumenteret, at risikoen for at blive udsat for seksuelle overgreb er større for personer med udviklingshandicap end personer uden handicap, og den er større for kvinder og piger end mænd og drenge. Flere undersøgelser peger endvidere på, at personer med udviklingshandicap, der bor i botilbud, i højere grad bliver udsat for overgreb, og risikoen for at blive udsat for overgreb i hjemmet også er større for denne gruppe. For piger mellem 0-7 år gælder dette særligt, hvis familiens forhold er socialt belastede. Overgreb begås således oftest af personer tæt på personen med udviklingshæmning, og finder typisk sted i familiens hjem eller på botilbuddet i en ulige magtrelation.

Overgreb i botilbud er endvidere underrapporterede, hvilket bl.a. kan hænge sammen med manglende opmærksomhed på overgreb begået af professionelle og manglende anerkendelse af problemstillingen i botilbuddet og i det sociale og strafferetlige system. Undersøgelserne fremhæver, at professionelle, der arbejder med at hjælpe og støtte personer med udviklingshandicap, finder det vanskeligt at få viden om, se, forebygge og reagere i forhold til overgreb. Personer med udviklingshandicap er ofte ikke bevidste om eller i stand til selv at fortælle, at de udsættes for overgreb, hvilket øger deres afhængighed af, at omgivelserne ser og reagerer på det, de udsættes for.

Vi kan konkludere, at der er tale om et grundlæggende underbelyst område – også i en dansk kontekst – hvilket også viser sig i den relativt begrænsede mængde undersøgelser, det har været muligt at inddrage i litteraturstudiet. Der findes således kun få undersøgelser af de forskellige former for overgreb, som mennesker med udviklingshandicap udsættes for, såsom omsorgssvigt, psykiske, fysiske og økonomiske overgreb. Det har endvidere ikke været muligt at finde forskning, der giver en kvalitativ og dybdegående forståelse af, hvad der sker i relationer og interaktion, når piger/kvinder med udviklingshandicap udsættes for overgreb, og hvorfor overgreb finder sted.

Litteraturstudiet peger således på, at vi især mangler viden, som er væsentlig for at forstå overgrebenes mere kvalitative karakter og kunne forebygge overgreb. Som nævnt er der ofte glidende overgange og gråzoner mellem omsorg og formynderi eller overgreb, hvilket kan bidrage til at både at legitimere og/eller tabuisere overgreb, fordi det væver sig ind med omsorg under svære

betingelser. Dette kan i øvrigt gøre sig gældende i både hjemmet og i en institutionel kontekst. Der er derfor brug for viden om overgrebs relationelle og interaktive dynamikker samt hvilke mekanismer, der skaber situationer og miljøer, hvor overgreb finder sted. Det kan fx være undersøgelser, som giver viden om det ofte tabuiserede og ambivalente kropsarbejde i relation til personer med udviklingshandicap. Kropsarbejdet bevæger sig i grænseområder, der berører både seksualitet og sårbarhed hos de involverede, og det er en central, men forskningsmæssigt underbelyst, del af socialpædagogisk praksis og hverdagslivet for personer, der er afhængige af hjælp til dagligdagsopgaver, der udspringer af kropslige behov: At stå op om morgenen og få tøj på, bade, spise, komme i seng om aftenen osv. samt mere intime omsorgsopgaver (Engen 2016: 9).

Vi mangler endvidere viden om kvalitative forhold og forskelle i de miljøer (familie og/eller botilbud), hvor piger/kvinder med udviklingshandicap udsættes for overgreb. En sådan viden vil kunne pege på, hvordan overgreb kan forebygges med øje for de forskellige kontekster, som hjem og botilbud udgør. Her kan det endvidere være særligt relevant at undersøge, hvordan dialog og samarbejde mellem professionelle og familie/pårørende kan bidrage til at forebygge overgreb.

Vi har således formuleret følgende mulige forskningsspørgsmål og behov for udvikling af arbejdet med målgruppen. Forskningsspørgsmålene relaterer sig til henholdsvis mikro-, meso- og makroniveauet, der forstås som indlejret i og gensidigt afhængige af hinanden.

- 1) Mikro: Hvad er, og hvordan opstår overgreb(ssituationer) i samspillet mellem personen med udviklingshandicap og familie og/eller professionelle, og hvordan kan man forebygge overgreb i interaktionen og i processen, hvis der er tale om en eskalering? Hypotesen er her, at overgreb ofte finder sted, når mennesker er under forskellige former for pres og som en overlevelsesstrategi i situationer og relationer præget af afmagt (Birkmose 2019). Spørgsmålet er således, hvordan man både kan understøtte aktørskab hos personer med udviklingshandicap (fx evne til at passe på sig selv og sige fra) og omsorgspersoner i at forstå og håndtere de oplevelser af magtesløshed eller magtfuldkommenhed, vrede, frustration og ubehag, der kan opstå, når man tager sig af mennesker med anderledes kommunikations- og adfærdsmønstre, som er afhængige af omsorg.
- 2) Meso: Hvad gør forskellen mellem en institutionel og faglig kultur, der forholder sig opmærksomt og forebyggende til risikoen for overgreb og en institutionel kultur, hvor det modsatte er tilfældet? Hvordan forebygge, at man kommer derhen? Hypotesen er, at også en faglig kultur kan sættes under pres og udvikle sig i en negativ retning (se fx organisatoriske risikofaktorer på s.34). Derfor er spørgsmålet, hvad der gør forskellen mellem en institutionel og faglig praksis, hvor der er/ikke er opmærksomhed på,

viden om og reflektiv praksis om overgreb blandt professionelle; som både forholder sig til overgrebs mange former (herunder risiko for eskalering); til kommunikation om risiko for overgreb (i familie og i botilbuddet) og betydningen af kultur og ledelse.

- 3) Makro: Hvilken betydning har samfundsmæssige og politiske forståelser af personer med udviklingshandicap for familie og professionelles omsorgspraksis? Herunder betydningen af politisk opmærksomhed på målgruppens behov, tilførsel af ressourcer, uddannelse og specialiseret viden om problemstillingen med overgreb på piger/kvinder med udviklingshandicap. Hvordan fordeles ansvaret for produktion af viden, uddannelse og kompetenceudvikling på området samt støtte til udviklingshandicappedes familier, herunder socialt dårligt stillede familier med udviklingshæmmede børn, mellem stat, professionelle og civilsamfund?

Et oplagt udgangspunkt for et praksisorienteret forsknings- og udviklingsprojekt er at fokusere på mikro- og meso-niveau og forbindelserne herimellem, men under iagttagelse af, at overgreb, og de dynamikker og mekanismer, der skaber dem, ikke kan forstås uafhængigt af forhold på makro-niveau.

Litteraturliste

- Birkmose, D. (2019). *Når gode mennesker handler ondt. Tabuet om forråelse*. Syddansk Universitetsforlag.
- Collins, J., & Murphy, G. H. (2021). Detection and prevention of abuse of adults with intellectual and other developmental disabilities in care services: A systematic review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 35(2), 338–373. <https://doi.org/10.1111/jar.12954>
- Engen, M. (2014). Professionel praksis i botilbud for mennesker med udviklingshæmning: Om den daglige kamp for (en menneskelig) omsorg. Aalborg Universitetsforlag. Ph.d.-serien for Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Aalborg Universitet
<https://doi.org/10.5278/vbn.phd.socsci.00024>
- Engen, M. (2018). Kroppen i socialpædagogisk arbejde. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 18(2), 8–25.
<https://doi.org/10.7146/tfa.v18i2.110865>
- Evans, D. N. (2013). Perceptions of the Victimization of Individuals with Intellectual Disabilities. *Advances in Applied Sociology*, 03(02), 114–123.
<https://doi.org/10.4236/aasoci.2013.32015>
- Holt, H., Christoffersen, M., Poulsen, M. H., Bengtsson, S. & Bach, H. B (2017). Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velværd.
- Lev (2020). Hvad vil det sige at have et udviklingshandicap? Lokaliseret 13.05.2022 på:
<https://www.lev.dk/media/ts5p5hls/hvad-vil-det-sige-at-have-et-udviklingshandicap.pdf>
- Lewin, B. (2007). Who Cares About Disabled Victims of Crime? Barriers and Facilitators for Redress. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4(3), 170–176.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-1130.2007.00115.x>
- Michelsen, S. I., Lassen, T. H., Horsbøl, T. A., Mayrei, I. P., Juel, K. & Thygesen, L. C. (2022). Dødelighed blandt personer med udviklingshandicap. Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
- Muff, E. K. (2001). Seksuelle overgreb på mennesker med handicap. Et litteraturstudie. Socialt Udviklingscenter SUS.
- Sobsey, D. (2005) Sexual abuse of individuals with intellectual disability. In: Craft, A. (Eds.) (2005) *Practice issues in sexuality and learning disabilities*. Routledge.
- Socialstyrelsen (2018). Definition. Vidensportalen på det sociale område. Lokaliseret 31.05.2022 på: <https://vidensportal.dk/temaer/Omsorgssvigt/definition>
- Socialstyrelsen (2020a). Komorbiditet. Vidensportalen på det sociale område. Lokaliseret 13.05.2022 på: <https://vidensportal.dk/handicap/voksne-med-udviklingshaemning/omfang-1>

Socialstyrelsen (2020b). Seksuelle overgreb. Lokaliseret 13.05.2022 på:

<https://socialstyrelsen.dk/handicap/udviklingshaemning/temaer/seksualitet/seksuelle-overgreb>

Steffensen, T. & Nielsen, N. (2020). Voldsofre med psykiske og kognitive handicap en undersøgelse af barrierer i straffesager. København: Institut for Menneskerettigheder.

Stobbe, K. J., Scheffers, M., van Busschbach, J. T., & Didden, R. (2021). Prevention and Intervention Programs Targeting Sexual Abuse in Individuals with Mild Intellectual Disability: A Systematic Review. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 14(2), 135–158. <https://doi.org/10.1080/19315864.2021.1883780>

SUS & SISO (2007). Seksuelle overgreb mod børn og unge – en kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af omfang og karakter af seksuelle overgreb.

Tomsa, R., Gutu, S., Cojocaru, D., Gutiérrez-Bermejo, B., Flores, N., & Jenaro, C. (2021). Prevalence of Sexual Abuse in Adults with Intellectual Disability: Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1980. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041980>

Wissink, I. B., van Vugt, E., Moonen, X., Stams, G. J. J., & Hendriks, J. (2015). Sexual abuse involving children with an intellectual disability (ID): A narrative review. *Research in Developmental Disabilities*, 36, 20–35. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.09.007>

Åker, T. H., & Johnson, M. S. (2019). Sexual abuse and violence against people with intellectual disability and physical impairments: Characteristics of police-investigated cases in a Norwegian national sample. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 33(2), 139–145. <https://doi.org/10.1111/jar.12656>

Søgebilag

Bibliotek.dk

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
(udviklingshæm* OR udviklingshandicap* OR handicap* OR kognitiv* OR intellektuel* OR downs*) AND (Overgreb* OR misbrug* OR vold* OR omsorgssvigt* OR seksuel* OR krænke* OR vanrøgt) AND (personale* OR medarbejder* OR ansat* OR professionel* OR omsorgsperson* OR pårørende* OR familiemedlem*) AND (§107 OR §108 OR botilbud* OR bosted* OR bofællesskab* OR boform*)	dansk, engelsk, svensk, norsk, 2000-2022	36	0
udviklingshæm* AND ("seksuelt overgreb" OR vold OR krænke* OR omsorgssvigt)	dansk, engelsk, svensk, norsk, 2000-2022	0	-
Udviklingshæm* AND (støtte* OR forebygge* OR tegn* OR reagere*)	dansk, engelsk, svensk, norsk, 2000-2022, faglitteratur, fagligt niveau	83	0
(udviklingshandicap OR udviklingshæm*) AND (pårørende OR familie*) AND (overgreb* OR omsorgssvigt)	dansk, engelsk, svensk, norsk, 2000-2022	7	0

Aalborg Universitetsbibliotek

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
Udviklingshæm* OR udviklingshandicap* OR intellektuel handicap OR psykisk udviklingshæmning	dansk, engelsk, svensk, norsk, 2000-2022 Peer-reviewed tidsskrifter	17	0
(Udviklingshæm* OR udviklingshandicap* OR intellektuel handicap OR psykisk udviklingshæmning) AND (Seksuelt misbrug OR Seksuel vold OR Seksuelt overgreb OR Fysisk overgreb OR Fysisk vold OR Psykisk vold OR Omsorgssvigt OR krænkelse) AND (Ansæt OR medarbejder OR professionel* OR familie*)	dansk, engelsk, svensk, norsk, 2000-2022	6	0
Udviklingshæm* AND (støtte* OR omsorg* OR forsøm* OR autoritet* OR magt*)	dansk, engelsk, svensk, norsk, 2000-2022	31	1
(udviklingshandicap OR udviklingshæm*) AND (pårørende OR familie*) AND (overgreb* OR omsorgssvigt)		2	0
Prevention AND "intellectual disabilit*" AND sexual abuse AND systematic reviews	2000-2022 Peer-reviewed	9	4

IDUNN

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
Neglect AND disability	2000-2022 Research article	15	0
abuse AND disability AND institution	2000-2022	17	0
Utviklingshem* AND overgrep	2000-2022 Research article	32	0

BIBSYS

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
Utviklingshem* AND overgrep	2000-2022 Dansk, norsk, svensk, engelsk Fagfællevalueret tidsskrift	11	0
Utviklingshem* AND seksuell vold	2000-2022 Dansk, norsk, svensk, engelsk Fagfællevalueret tidsskrift	4	0
(Omsorgssvikt OR overgrep) AND utviklingshem* AND profesjonelle	2000-2022	5	0

Sociological Abstracts

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
(developmental disability) AND (neglect OR assault)	2000-2022 Engelsk Peer reviewed Sted: Europa	9	0
"intellectual disability" AND ("sexual abuse" OR mistreatment)	2000-2022 Engelsk Peer reviewed	153	0

Google Scholar

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
(Udviklingshæm* OR "intellektuel handicap") AND ("seksuel vold" OR "seksuelt overgreb" OR "fysisk overgreb" OR "fysisk vold" OR "psykisk vold" OR omsorgssvigt OR krænkelse) AND (medarbejder OR personale OR professionelle OR familie)	2000-2022	163	1
Utvecklingsstörning AND (missbruk OR övergrepp OR vård misslyckande) AND (kvinna OR flicka) AND förebyggande AND (professionell OR familj OR vårdgivare) AND (bostadserbjudande OR tjänsteerbjudande)	2000-2022	133	0

Medline

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
Utvecklingsstörning AND misbruk OR övergrepp	2000-2022 Svensk Peer-reviewed	14	0
Intellectual disability AND Abuse OR neglect AND women OR girls	2000-2022 Svensk Peer-reviewed	20	0
("intellectual disabilities" OR "learning disabilities") AND (girls OR women) AND (mistreatment OR abuse)	2000-2022 Peer-reviewed	20	0

Socialstyrelsen.se

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
Utvecklingsstörning och övergrepp		45	0

Statens beredning for medicinsk och social utvärdering

Søgestreng	Afgrænsning	Fund i alt	Inkluderede fund
Utvecklingsstörning		18	0
Utvecklingsstörda, sexuella övergrepp, våld		1	0